

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav románských studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Kateřina Kloučková

Lexikální a sémantické pole slova *cabeza/hlava* ve španělštině a v češtině

Lexical and Semantic Field of the Word *Cabeza/Hlava* in Spanish and Czech

Vedoucí práce: PhDr. Dana Kratochvílová, Ph.D.

Praha 2023

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala své vedoucí bakalářské práce PhDr. Daně Kratochvílové, Ph.D. za odborné vedení, věcné připomínky a cenné rady při psaní této práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 16. 5. 2023

.....
Kateřina Kloučková

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá lexikálním a sémantickým polem slova *cabeza/hlava* ve španělském a českém jazyce. Podrobně zkoumá kompozita a deriváty spojené s hlavou. S pomocí korpusových analýz porovnává mezi oběma jazyky významy a frekvence slov utvořených z *cabeza/hlava* a zjišťuje, ve kterých sémantických polích slov spojených s hlavou se španělština s češtinou shodují.

Klíčová slova

cabeza/hlava, korpusová analýza, lexikální pole, sémantické pole, kognitivní lingvistika, konceptuální metafora, metonymie, embodiment, slovtvorba, kompozice, derivace, složenina, odvozenina

Abstract

This bachelor thesis deals with the lexical and semantic field of the word *head* (*cabeza/hlava*) in Spanish and Czech. It studies in detail the compound words and derivatives associated with head. By means of corpus analyses, it compares the meanings and frequencies of these words between the two languages, and it discovers the correspondence between Spanish and Czech in semantic fields of words associated with head.

Key words

head, corpus analysis, lexical field, semantic field, cognitive linguistics, conceptual metaphor, metonymy, embodiment, word-formation, composition, derivation, compound word, derivative

Obsah

1. Úvod.....	7
2. Kognitivní lingvistika a lidské tělo.....	8
3. Lidské tělo ve frazeologii.....	11
4. Slovo tvorba.....	12
4.1 Kompozice.....	12
4.2 Derivace.....	15
5. Teorie vs. praxe.....	17
6. Korpusová analýza slova <i>cabeza/hlava</i> ve španělštině a v češtině.....	18
6.1 Popis metodologie a použitých korpusů.....	18
6.2 <i>Cabeza/hlava</i> ve složených slovech.....	19
6.2.1 <i>Cabeciduro, ra</i>	19
6.2.2 <i>Testarudo, da</i>	20
6.2.3 <i>Testarudez</i>	22
6.2.4 <i>Testarudamente</i>	23
6.2.5 <i>Cabezahueca(s)</i>	24
6.2.6 <i>Cabizbajo, ja</i>	25
6.2.7 <i>Cortacabezas</i>	27
6.2.8 <i>Reposacabezas</i>	28
6.2.9 <i>Rompecabezas</i>	29
6.3 Slova odvozená od slova <i>cabeza/hlava</i>	30
6.3.1 <i>Cabeceada</i>	30
6.3.2 <i>Cabeceador, ra</i>	31
6.3.3 <i>Cabecear</i>	32
6.3.4 <i>Cabeceo</i>	35
6.3.5 <i>Cabecero, ra</i>	36
6.3.6 <i>Cabecilla</i>	38
6.3.7 <i>Cabezada</i>	40

6.3.8	<i>Cabecal</i>	41
6.3.9	<i>Cabezazo</i>	43
6.3.10	<i>Cabezo</i>	44
6.3.11	<i>Cabezón, na</i>	45
6.3.12	<i>Cabazonada</i>	47
6.3.13	<i>Cabezonería</i>	48
6.3.14	<i>Cabezota</i>	49
6.3.15	<i>Cabezudo, da</i>	50
6.3.16	<i>Descabezar</i>	51
6.3.17	<i>Descabezado, da</i>	53
6.3.18	<i>Descabezador</i>	54
6.3.19	<i>Encabezado, da</i>	54
6.3.20	<i>Encabezar</i>	56
6.3.21	<i>Encabezamiento</i>	57
7.	<i>Závěr</i>	59
7.1	Shrnutí analýzy <i>cabeza/hlava</i> ve složených slovech	59
7.2	Shrnutí analýzy slov odvozených od <i>cabeza/hlava</i>	60
7.3	Sémantické pole slova <i>cabeza/hlava</i>	62
	Résumé.....	64
	Resumen.....	66
	Bibliografie	68

1. Úvod

Tato práce se věnuje lexikálnímu a sémantickému poli slova *cabeza/hlava* ve španělštině a v češtině. Hlava se v obou jazycích objevuje ve složených slovech i v odvozeninách, a v neposlední řadě i ve frazémeh a frazeologických spojeních. Vzhledem k rozsahu práce se v našem zkoumání budeme muset omezit na slova složená a odvozená, jelikož frazémů obsahujících slovo *cabeza/hlava* existuje v obou jazycích opravdu nemalé množství. Proto provedeme místo komplexní analýzy všech užití slova *cabeza/hlava* spíše podrobnější analýzu kompozit a derivátů spojených s hlavou.

V teoretické části práce budeme zkoumat lidské tělo z pohledu kognitivní lingvistiky a definujeme základní pojmy relevantní pro naši analýzu. Krátce se z teoretického hlediska podíváme na lidské tělo i v oblasti frazeologické. Zejména se pak zaměříme na slovtvorbu a její hlavní postupy: kompozici a derivaci. Zjistíme, jak na tyto slovtvorné postupy pohlíží španělština a jak čeština. Porovnáme, jak se pojetí kompozice a derivace mezi jazyky liší a v čem se naopak shoduje. V závěru teoretické části propojíme znalosti získané ze studia kognitivní lingvistiky se slovtvornými postupy.

Většinu práce tvoří část praktická – korpusová analýza slova *cabeza/hlava* ve složených a odvozených slovech. V té využijeme paralelního korpusu *InterCorp* k vyhledání kompozit a derivátů spojených se slovem *cabeza* a jejich českých protějšků. Význam každého slova definujeme s pomocí slovníku Španělské královské akademie *Diccionario de la lengua española*, španělsko-českého a česko-španělského slovníku a *Slovníku spisovného jazyka českého*. Frekvence španělských a českých slov porovnáme na korpusech *Araneum Hispanicum Maius* a *Araneum Bohemicum Maius*. Pro srovnání frekvencí španělských slov mezi sebou nám poslouží korpus Španělské královské akademie *CORPES XXI*.

2. Kognitivní lingvistika a lidské tělo

Brenzinger & Kraska-Szlenk uvádějí, že části těla bývají životnými pojmy a neoddělitelnými součástmi živých (lidských nebo zvířecích) organismů. Spojení těchto pojmů s neživotnými podstatnými jmény proto představuje nekonvenční proces, jehož výsledkem je tvorba nových výrazů (2014, str. 13). Například v češtině takto došlo ke spojení slov *hlava* a *postel* a byl vytvořen nový výraz *hlavy postele*, čímž byla rozšířena slovní zásoba českého jazyka. Ke spojování pojmů označujících části těla s jinými pojmy rozličných druhů docházelo nejen v češtině, ale i v jiných jazycích.

Jazykové výsledky těchto tvůrčích činů mohou být podle Brenzingera & Kraska-Szlenk různého druhu. Nejčastěji mají výsledné pojmy podobu složeniny, frazému nebo frazeologického spojení (2014, str. 14). Všechny zmíněné druhy můžeme pozorovat i v souvislosti s hlavou – jako příklady lze uvést složeniny *hlavolam* a *rompecabezas*, frazém *hlavy postele* a frazeologická spojení *lámát si hlavu*, *partirse/quebrarse la cabeza*.

Vztahem mezi vnímáním lidského těla a jazykovou strukturou se zabývá **kognitivní lingvistika** (Vaňková, 2005, str. 609). O té mluví Irena Vaňková následovně:

Kognitivní aspekty jazyka (a možnosti zkoumat prostřednictvím jazykově významových struktur principy fungování lidské mysli) se dostávají do popředí prostřednictvím kognitivní lingvistiky. Zásadní roli v kognitivně orientované lingvistice hraje **teorie konceptuální metafory**. Metafora se tu chápe jako přirozená součást lidského vnímání světa, každodenního prožívání, myšlení, zkušenostních struktur, a tedy též konceptualizace, pojmotvorných procesů. Právě ty jsou těsně vázány na jazyk; to, co běžně říkáme, prozrazuje, že lidský pojmový systém má metaforickou povahu (2005, str. 616).

Metafora je, společně s metonymií a synekdochou, základním druhem obrazného přirovnání. Dle Ivy Nebeské se pomocí metafory pojmenovávají věci nebo jevy na základě podobnosti s jinou věcí nebo jiným jevem (2005, str. 93, 94).

Kognitivní věda přinesla o metafoře poznatek, že „není zdaleka jen věcí jazyka, ale metaforický je především náš konceptuální systém, naše myšlení, vidění světa“ (Nebeská, 2005, str. 96, 97). Právě na konceptuálním systému, jak píše

Nebeská, je založeno naše myšlení a jednání a hraje tak v našem životě zásadní roli (2005, str. 97). Pro téma této práce je zásadním objevem badatelů ten – popisuje ho taktéž Nebeská – že velice důležitou roli hraje v našem myšlení zkušenost lidského těla, zkušenost zprostředkovaná smysly – tedy, že naše myšlení je tělesné. I proto je ve značném množství jazyků nespočet uzuálních (obecně užívaných) metafor (zejména frazémů) motivováno tělesnou zkušeností – např. *nemít hlavu ani patu, stát v čele hnutí* (2005, str. 97).

Teorii konceptuální metafory doplňuje **teorie konceptuálních schémat** – ta podle Nebeské dokládá, že pro metaforičnost myšlení a jazyka je důležitá představivost a konceptuální (představová) schémata – to jsou mentální vzorce, které jsou dány běžnou zkušeností člověka, jeho orientací v prostoru. Konceptuální schémata korespondují s tělesnou zkušeností člověka a tělesnost se považuje za jádro konceptuální struktury. Důkazem tohoto je v češtině mimo jiné množství frazémů vyjadřujících nefyzické jevy, v nichž jsou užity názvy částí těla – např. *postavit si hlavu, všet hlavu, plést někomu hlavu* (2005, str. 105, 106).

Vedle metafory se ve výčtech jazykových prostředků a obrazných pojmenování nejběžněji udává pojem **metonymie**. Ta si podle Nebeské uchovává primární význam pojmenování a přenáší ho na základě časových, prostorových, funkčních a dalších souvislostí na pojmenování nové. Metonymický charakter mají i některá obrazná pojmenování emocí jako například *sklopit hlavu* (jako jeden z projevů smutku zastupuje sklopení hlavy přímé pojmenování emoce; 2005, str. 95).

Za podtyp metonymie bývá někdy označována **synekdocha**, jindy je od ní úplně oddělována. Synekdocha se zakládá na vztahu částí a celku – celek může být vyjádřen částí (lat. *pars pro toto*) a naopak – část vyjádřena celkem (lat. *totum pro parte*). Iva Nebeská uvádí jako příklad synekdochy spojení *mít střechu nad hlavou* – tam zastupují střecha i hlava nějaké celky – *střecha*, jakožto část obydlí, zastupuje celé obydlí, a *hlava*, jakožto „nejdůležitější část lidského těla“, zastupuje člověka, podobně jako ve spojeních *nemít kam hlavu složit, padat hlavy* (2005, str. 95) nebo třeba *položít za někoho/něco hlavu* (Čermák et al., 1994, str. 223).

Jak jsme zjistili a jak dokládá Gibbs, lidské výrazy a symboly jsou založeny na opakujících se vzorcích tělesné zkušenosti – tato myšlenka úzce souvisí s pojmem **embodiment**. Termín embodiment se týká způsobů, jakými se lidské tělo a interakce lidí se světem podílejí na utváření lidského myšlení, jednání a osobní i

kulturní identity. Myšlení a jazyk jsou považovány za plody nepřetržité, dynamické interakce mezi mozkiem, tělem a okolním světem (2017, str. 450). Mimo jiné díky tomu existuje v jazycích tolik souvislostí mezi pojmy označujícími různé části těla a označeními neživých věcí nebo abstraktních pojmů.

3. Lidské tělo ve frazeologii

Užíváním pojmů označujících části těla se můžeme zabývat i z hlediska frazeologie. Odvětví, které nás v souvislosti s tématem práce zajímá, se nazývá **somatická frazeologie**. Ta zkoumá, jak uvádí František Čermák, jednotky zvané somatické idiomy – jednoduché idiomy (frazémy) nebo idiomatická (frazeologická) spojení, jež obsahují názvy částí těla (2007, str. 230).

Definice frazému a idiomu je komplikovaná a vymezit je jednou vlastností je prakticky nemožné. František Čermák (2007, str. 32) proto uvádí ve *Frazeologii české a obecné* komplexnější definici: „**frazém** a **idiom** je takové nemodelové a ustálené syntagma prvků, z nichž (aspoň) jeden je z hlediska druhého členem extrémně omezeného a zavřeného paradigmatu (formálně a většinou i sémanticky)“. Zdali hovoříme o frazému nebo idiomu pak podle Čermáka závisí na pohledu, ze kterého útvar analyzujeme. Analýza z hlediska formálních rysů hovoří o frazému a analýza sémantická, z hlediska relevantních sémantických rysů, opravňuje užití názvu idiom (2007, str. 33).

Právě ve frazémech a idiomech se objevují s vysokou frekvencí názvy částí těla. Podle Vaňkové nese každý významnější orgán lidského těla s výraznou a specializovanou funkcí určitý (metaforicko-metonymicky fungující) význam vztahující se k lidské aktivitě, na níž se tento orgán v našem obrazu světa podílí – např. hlava představuje rozum, myšlenky, paměť, starost, intelekt, vzdělanost (*mít v hlavě slámu, vykourit se z hlavy, být hlava/hlavička, nemít hlavu na učení, dělat si z něčeho hlavu, nacpat někomu do hlavy*; 2005, str. 251).

Ačkoliv jsou frazeologická spojení nedílnou součástí lexikálního pole slova, pouze frazémy obsahující slovo *cabeza/hlava* by mohly vystačit na téma celé práce – jen *Diccionario fraseológico del español moderno* zaznamenává 36 frazémů se slovem *cabeza* (Kubarth & Varela, 1994). I z tohoto důvodu jsme nakonec v této práci upustili od (původně plánované) komplexní korpusové analýzy odvozených slov, složených slov a frazémů a zaměříme se pouze na slova odvozená a složená. Přestože v práci nejsou frazémy obsaženy, považovali jsme za vhodné zmínit je alespoň v teoretické části práce a věnovat jim alespoň jednu kapitolu.

4. Slovtvorba

Jak již bylo řečeno, v této práci nás spíše než frazémy a idiomy budou zajímat kompozita (složená slova) a deriváty (odvozená slova), na něž se zaměřuje naše korpusová analýza. Jak se dočteme v *NGLE*, derivační/lexikální morfologie (slovtvorba) se ve španělštině dělí na 2 odvětví: **derivace** a **kompozice**. Kompozicí se spojují 2 lexémy (*cabeza* + *duro* => *cabeciduro*), derivací se pojí lexém s afixem (*des-* + *cabeza* + *-ar* => *descabezar*; *cabeza* + *era* = *cabecera*) (RAE & ASALE, 2009, str. 21, 23); těmito procesy vznikají nové lexikální jednotky s unitárním významem (Stehlík, 2016, str. 110). Stejně tak je tomu i v češtině, jak uvádí R. Adam, kde se nová slova tvoří především těmito dvěma slovtvornými způsoby (odvozováním a skládáním). V procesu odvozování je užíváno jednoho plnovýznamového slova, zatímco při skládání dochází ke sloučení zpravidla dvou plnovýznamových slov. (Adam, 2019, str. 46).

Pojímáme-li morfologii v širším smyslu, musíme do ní podle Sojky zahrnout jak slovtvorbu (tu nazývá Adam morfologií derivační; 2019, str. 44), která existuje v každém jazyce, tak morfologii v užším smyslu zabývající se flexí (podle Adama morfologie flexivní/tvarosloví; 2019, str. 44), jež se vyskytuje pouze v těch jazycích, v nichž se některá slova ohýbají (2022, str. 15). Morfologie v užším smyslu se objevuje jak v češtině, tak ve španělštině (nazývána morfología flexiva; RAE & ASALE, 2009, str. 21), nicméně její pole zkoumání se napříč jazyky různí – v češtině se zabývá nejen konjugací, ale i skloňováním, zatímco ve španělštině se neexistující skloňování kompenzuje rozvinutějším systémem konjugace. Předmětem našeho zájmu nebude tedy morfologie flexivní, nýbrž derivační (slovtvorba).

4.1 Kompozice

O kompozici ve španělštině se v *NGLE* dočteme, že představuje morfologický proces spojující dvě a více slov v jedno slovo složené neboli složeninu (*palabra compuesta/compuesto*; RAE & ASALE, 2009, str. 735). Tradičně se dělí na 3 kategorie: vlastní/jednoslovné složeniny (*compuestos propios/univerbales*), syntagmatické složeniny (*compuestos sintagmáticos*) a syntaktické složeniny (*compuestos sintácticos*). My se v práci zaměříme na první kategorii – **složeniny jednoslovné** – tedy ty, které tvoří jedno nové samostatné slovo (RAE & ASALE, 2009, str. 736).

Čeština se se španělštinou v definici kompozice víceméně shoduje, ale Ivana Bozděchová ji nepopisuje jako „spojení dvou a více slov“, nýbrž „spojení dvou a více slovotvorných základů“. Proti sobě poté staví **kompozita vlastní a nevlastní**: vlastní kompozita vznikají s úpravou slovních základů (např. *točit kolo* => *kolotoč*) a kompozita nevlastní vznikají pouhým sloučením syntakticky spojených slov a lze je tedy bez formálních změn rozdělit na samostatné slovní spojení (např. *chválabohu* => *chvála bohu*) (2017, KOMPOZICE).

Co se týká klasifikace složenin podle příslušnosti jejich členů ke slovnímu druhu, RAE & ASALE označují za nejfrekventovanější typy španělských složenin následující¹: N-N (*motocarro*), A-A (*sordomudo*), A-N (*mediodía*), N-A (*aguardiente*), V-N (*sacapuntas*), N-V (*vasodilatar*), V-V (*durmevela*), N-i-A (*patitieso*), A-i-A (*agridulce*), V-i-V (*quitaipón*), N-i-N (*carricoche*), N-i-V (*perniquebrar*) (2009, str. 737). Úplně nejčastějšími jednoslovnými kompozity jsou ve španělštině **kompozita verbonominální** (V-N), která se skládají ze sloves označujících činnost či děj, zřídkažky ze sloves stavových (např. *rompecabezas*, *abrelatas*; RAE & ASALE, 2009, str. 770, 772).

Jak uvádí Roland Wagner, v češtině s touto klasifikací nastává problém, jelikož členy kompozita nejsou slova, ale kmeny nebo kořeny, které mnohdy nemůžeme přiřadit jistému slovnímu druhu (např. u kompozita *rybolov* můžeme považovat člen *lov* jak za substantivum, tak za kořen slovesa *lovit*). Obvykle se tedy při této klasifikaci člení kompozita podle slovních druhů, ke kterým patří členy kompozita v syntaktických spojeních (ani tento způsob ale není spolehlivý, neboť například složenina *rybolov* může být vztažena na spojení *lovit ryby* nebo *lov ryb*). V češtině se podle Wagnera tvoří kompozicí jen substantiva a adjektiva (adjektivní kompozita se vyskytují také ve formě příslovčí). Slovesná kompozita jsou většinou pouze slova přejatá z cizích jazyků (např. *blahořečit* z lat. *benedicere*); výjimkou jsou složeniny, které obsahují jako první člen *znovu-* (*znovuzvolit*) nebo *spolu-* (*spolupracovat*) (2017, KOMPOZICE). S větší rozmanitostí slovesných kompozit se tak pravděpodobně setkáme ve španělštině.

Podle gramatického vztahu mezi jednotlivými slovy složeniny rozlišuje NGLE „**compuestos coordinativos**“ a „**compuestos subordinativos**“. Vztah slov ve složeninách prvního typu se dá přirovnat ke vztahu souřadícímu známému ze

---

¹ „N“ označuje nominální člen, „A“ adjektivní, „V“ verbální.

syntaxe (např. *agridulce*, *angloamericano*, *carricoche*). Oproti tomu ve druhém typu složenin mají mezi sebou slova vztah nadřazenosti a podřazenosti – jádro složeniny je rozvíjeno nebo modifikováno druhým členem (např. *bocacalle*, *maldecir*, *matamoscas*) (RAE & ASALE, 2009, str. 738).

V češtině I. Bozděchová tento vztah označuje za syntaktický, ale jinak se v této klasifikaci čeština se španělštinou shoduje. Kompozita touto klasifikací dělí na **přřad'ovací** (např. *černobřlý*), kterým ve španělštině korespondují „c. coordinativos“, a **podřad'ovací** (např. *tmavošedý*), které španělština nazývá „c. subordinativos“ (2017, KOMPOZICE).

Podle morfologického jádra se španělská kompozita dle *NGLE* dělí na „**endocéntricos**“ a „**exocéntricos**“. V prvním případě lze rozeznat jádro složeniny, které charakterizuje gramaticky a sémanticky celou složeninu (např. *anglohablante*, *casacuna*, *hierbabuena*²). U druhého typu (exocéntricos) nejsou gramatické a sémantické vlastnosti složeniny určeny žádným z jejích členů, tudíž ani podle jednoho členu nejsme schopni zjistit význam složeniny a kompozitum tedy postrádá jádro (např. *puntapié*; RAE & ASALE, 2009, str. 738, 739).

Čeština tyto kategorie nazývá **vnitřní a vnější kompozita**, jak píše Markéta Ziková. Jejich odlišnost definuje Ziková takto: „Syntakticky jsou vnější kompozita exocentrickými konstrukcemi, což znamená, že jejich morfosyntaktické vlastnosti nejsou odvoditelné z morfosyntaktických vlastností jejich kořenů; tím se liší od vnitřních kompozit, která jsou endocentrická.“ (2017, VNĚJŠÍ KOMPOZITUM). Jako příklady uvádí Ziková *strašpytel* a *novomanžel* – vnější kompozitum *strašpytel* má jiné morfosyntaktické vlastnosti než jeho zadní člen *pytel* (např. se neshodují ve formování plurálu: *pytl-e/*-ové* × *strašpytl*-e/-ové*), zatímco vnitřní kompozitum *novomanžel* má stejné morfosyntaktické vlastnosti jako jeho zadní člen, jméno *manžel* (2017, VNĚJŠÍ KOMPOZITUM).

Vidíme, že, co se týče kompozit, mají čeština a španělština vcelku obdobnou představu, a to jak z hlediska definice samotného slovotvorného procesu kompozice, tak z hlediska jednotlivých kategorií, kterými oba jazyky velmi podobně složeniny klasifikují.

---

² Jádra složenin jsou podtržena.

4.2 Derivace

Ve španělské terminologii zahrnuje podle *NGLE* pojem derivace tři procesy: sufixace (sufijación), prefixace (prefijación) a parasyntéza (parasíntesis). Jak vysvětluje *NGLE*, **sufixací** je za lexikální základ přidáván sufix (např. *cabez-ón*), **prefixací** je před základ přidáván prefix (např. *im-posible*). V tradičních studiích bývala prefixace řazena pod pojem kompozice, v současnosti se však většinou řadí pod derivaci. Termín **parasyntéza** označoval proces slovo tvorby na pomezí derivace a kompozice, dnes už spíše pojmenovává proces tvoření sloves (např. *cabeza* => **des-cabez-ar**) a adjektiv (např. *pepino* => **a-pepin-ado**), jež vznikají přidáním tzv. „afijos discontinuos“ (prefix + sufix) k substantivu či adjektivu. Jako poslední kategorii afixů, kterou španělština rozlišuje, uvádí *NGLE* afixy nacházející se uvnitř slova. Pro jejich označení se běžně užívají termíny infix a **interfix**, jejich významy se ale různí napříč odlišnými gramatickými teoriemi, proto *NGLE* používá pouze termín interfix pro označení jak prvků derivativních (např. *polv-ar-eda*), tak těch flexivních (např. *pon-g-o*) (RAE & ASALE, 2009, str. 23, 25, 26).

Co se týče českého pohledu na derivaci (odvozování), R. Adam rozlišuje následující nejběžnější slovo tvorné postupy: prefixace, sufixace, transflexe a kombinované odvozování (2019, str. 47). Pojetím prefixů a sufixů si jsou čeština se španělštinou poměrně blízké – Adam je definuje jako připojení **předpony** (prefixu) nebo **přípony** (sufixu) před/za kořen slova. Předponami se podle něj v češtině často odvozují slovesa (např. *psát* => **za-psat**) a slouží i k perfektivizaci nedokonavých sloves (např. *hořet* => **s-hořet**). K příponám se u jmen bezprostředně připojuje deklinační koncovka (např. *kámen* => **kamen-ný**). Za **transflexi** považuje Adam tvoření koncovkou (např. *malina* => **malin-í**, *běhat* => **běh-0**) nebo kmenotvorným sufixem (např. *hodit* => **ház-e-t**) – přidání kmenotvorného sufixu k dokonavému slovesu slouží k jeho imperfektivizaci (např. *kousnout* => **kous-a-t**) (2019, str. 47). **Kombinované odvozování** v češtině víceméně koresponduje španělským „afijos discontinuos“. Adam uvádí, že tyto vzájemně podmíněné afixy – prefix + slovo tvorný sufix (např. *koleno* => **pod-kolen-k-a**), prefix + koncovka (např. *moře* => **zá-moř-í**), prefix + kmenotvorný sufix (např. *schopný* => **u-schopn-í-t**) – bývají označovány jako **cirkumfix** (2019, str. 47).

V této podkapitole jsme zjistili, že ani v pojetí derivace a pod ní spadajících procesů se španělština a čeština zásadně neliší. Jen španělský interfix a česká transflexe nemají ve druhém jazyce přesnou obdobu.

5. Teorie vs. praxe

Jak jsme se dozvěděli v kapitole o kognitivní lingvistice, na základě obrazných pojmenování vzniká nespočet frazémů, frazeologických spojení a hlavně složenin, které budeme zkoumat korpusovou analýzou.

Nejen kompozita, ale také deriváty úzce souvisí s naším myšlením a pojetím světa. Objekty nebo pojmy, které považujeme za pro nás dobře známé a důležité, ne-li zásadní, se budou s vysokou pravděpodobností objevovat jako základy odvozenin nebo členy složenin.

Právě proto se do našeho myšlení a jazyka často promítá naše tělesná zkušenost. Jak nám vysvětlil Gibbs v souvislosti s embodimentem, myšlení a jazyk jsou považovány za plody nepřetržité, dynamické interakce mezi mozkiem, tělem a okolním světem (2017, str. 450). Za následek toho můžeme považovat frekventovaná užívání názvů částí těla pro pojmenovávání jiných entit, ať už ve formě kompozit, derivátů či frazémů.

Nabízí se tak provést výzkum toho, jak často a v jakých kontextech se názvy částí těl objevují v jiném než původním významu. Proto se v praktické části této práce budeme zabývat právě hlavou. Vzhledem k tomu, jaký je hlavě přidělován význam (mnohdy je považována za nejdůležitější část těla), můžeme předpokládat, že ve všech jazycích bude její sémantické a lexikální pole rozsáhlé. My se v práci zaměříme pouze na španělštinu a češtinu, a budeme analyzovat kompozita a deriváty slova *cabeza* a jim korespondující české protějšky. Pokusíme se nalézt podobnosti a odlišnosti mezi oběma jazyky ve využívání slova *cabeza/hlava* pro tvorbu nových slov a podrobně tak prozkoumat jejich lexikální a sémantické pole.

6. Korpusová analýza slova *cabeza/hlava* ve španělštině a v češtině

6.1 Popis metodologie a použitých korpusů

Pro korpusovou analýzu využijeme v této práci v první řadě korpus *InterCorp v13 – španělština*, respektive pod ním vytvořený subkorpus obsahující pouze originální texty španělské beletrie (12 225 678 pozic). Spojení se zarovnaným korpusem *InterCorp v13 – čeština* (257 706 332 pozic) nám umožní analyzovat české protějšky v českých překladech španělských originálů (12 197 956 pozic). Složená a odvozená slova vyhledáme pod dotazem [word=“.*[cC]ab[ei][zc].*“ & !word=“cabeza“ & !word=“cabezas“] (pokud bude u některého slova použit dotaz jiný, bude uveden u jeho analýzy). Z výsledků hledání pak vyřadíme všechna slova nerelevantní pro analýzu (např. *escabeche*, *cabecita*).

Co se týče konzultovaných slovníků, každé slovo vyhledáme v *Diccionario de la lengua española – slovníku Španělské královské akademie* (Real Academia Española) obsahujícím přes 93 000 lemmat – kde prozkoumáme jeho definice. Ty následně porovnáme s překlady daného slova ve *Velkém španělsko-českém slovníku I. díl, A-H* (cca 70 000 lemmat), případně ve *Španělsko-českém a česko-španělském slovníku* (cca 72 000 španělských a 64 000 českých lemmat).

České protějšky analyzovaných španělských slov budou konzultovány ve *Slovníku spisovného jazyka českého* a jejich definice opět porovnány s definicemi španělského výrazu v *Diccionario de la lengua española*.

Pro zpětnou analýzu (vyhledání španělských protějšků českých slov) vytvoříme pod paralelním korpusem *InterCorp v15 – čeština* subkorpus obsahující pouze originální texty české beletrie (23 269 036 pozic). Ten je pro vyhledávání španělských překladů českých výrazů zarovnán se španělským *InterCorp v15 – španělština* (143 895 914 pozic). Výsledný subkorpus má 2 719 450 pozic.

Konkrétní dotazy pro vyhledávání na korpusech budou uvedeny u jednotlivých slov či spojení. V případech, kdy tomu tak není, je slovo na korpusu vyhledáno pomocí jednoduchého dotazu, podle výchozího atributu „lemma“ (pro vyhledání všech tvarů slova).

Pro porovnání frekvencí španělských slov s jejich českými protějšky použijeme v práci korpusy *Araneum Hispanicum Maius* (1 200 000 609 pozic) a

Araneum Bohemicum Maius (1 200 000 138 pozic), které patří do rodiny korpusů *Aranea* – rodina nereferenčních srovnatelných webových korpusů (Cvrček & Richterová, 2015). Jejich srovnatelná velikost umožňuje porovnávat frekvence výskytů slov mezi oběma jazyky.

Pro porovnání frekvencí španělských slov mezi sebou využijeme také referenční korpus Španělské královské akademie *Corpus del Español del Siglo XXI (CORPES XXI)* čítající 437 899 993 pozic. Slouží jako spolehlivý ukazatel frekvence španělských slov, jelikož čerpá jak z knih, tak periodik a internetu. Texty pocházejí nejen ze psaných zdrojů, ale i z mluveného projevu (10 %). Zejména ale obsahuje vyvážený poměr textů ze Španělska (30 %) a Ameriky (70 %) (RAE, n.d.).

6.2 Cabeza/hlava ve složených slovech

6.2.1 Cabeciduro, ra

DLE (RAE, n.d.) udává jako definici slova *cabeciduro* běžněji užívané synonymum *testarudo* (odvozené od *testa* = *hlava*). *Velký španělsko-český slovník* výraz označuje jako amerikanismus a jako jeho české protějšky uvádí *tvrdohlavý*, *umíněný* a *svéhlavý* (AV ČR, 1999, str. 354).

Složenina *tvrdohlavý* je nejčastějším českým protějškem slova *testarudo* a jediným (v korpusu *InterCorp*) slova *cabeciduro*. Pro označení člověka, který jen tak neustoupí, tedy existuje jak ve španělštině, tak v češtině slovo složené ze substantiva *hlava* (*cabeza*) a *tvrdý* (*duro*). K této složenině se v češtině přidává ještě adjektivum *svéhlavý*, jež vzniklo ze spojení „kdo je své hlavy“ (Machek, 2010, str. 167).

Výskyt adjektiva *cabeciduro* není vůbec hojný. Na *InterCorpu* ho lze nalézt pouze jednou, na *Araneum Hispanicum Maius* čtyřikrát (dotaz [word="[cC]abecidur.*"]). Následující tabulka 1 porovnáva frekvence výskytů slov *cabeciduro*, *testarudo*, *tvrdohlavý* a *svéhlavý* na *AHM* a *ABM*:

<i>cabeciduro</i>	<i>testarudo</i>	<i>tvrdohlavý</i>	<i>svéhlavý</i>
4	646	1767	476

Tabulka 1: Frekvence slov *cabeciduro*, *testarudo* a jejich českých protějšků na korpusech *AHM* a *ABM*

Adjektivum *cabeciduro* je oproti *testarudo* i českým protějškům v podstatě nepoužívané. Nejčastější z těchto čtyř je české slovo *tvrdohlavý*, jehož španělské protějšky na *InterCorpu* jsou tyto:

<i>testarudo</i>	2
<i>tener un genio del demonio</i>	1
<i>firme desición</i>	1
<i>de cabeza dura</i>	1
<i>obstinado</i>	1

Tabulka 2: Překlady slova *tvrdohlavý* na *InterCorpu*

Jak vidíme v tabulce 2, ani jeden výskyt českého slova *tvrdohlavý* není do španělštiny přeložen jako *cabeciduro*. Ve třech překladech se ale objevuje slovo *hlava* (označeny **tučně**).

Vzhledem k výsledkům analýzy na *InterCorpu* a *AHM* lze tedy za frekventovanější adjektivum (*cabeciduro* X *testarudo*) považovat *testarudo*. Tento předpoklad si potvrdíme vyhledáním obou slov na *CORPES XXI*. I zde pozorujeme značnou převahu *testarudo* (378 výskytů) nad *cabeciduro* (13 výskytů), což souhlasí s předchozími výsledky.

6.2.2 *Testarudo, da*

Definice tohoto slova v *DLE* vypadá takto: „De *testa*. 1. adj. Porfiado, terco, temoso. U. t. c. s.” (RAE, n.d.). Španělsko-český slovník nám nabízí český protějšek *tvrdohlavý* (Dubský & Rejzek, 2007, str. 677).

Adjektivum *testarudo* se na *InterCorpu* (dotaz [word=“[tT]estatud.*“ & !word=“testarudez“ & !word=“testarudamente“]) vyskytuje hned 64krát. V tabulce 3 je zapsána frekvence českých protějšků španělského přídavného jména *testarudo*:

<i>tvrdohlavý</i>	32
<i>paličatý</i>	8
<i>umíněný</i>	5
<i>tvrdošijný</i>	3
<i>zatvrzelý</i>	3

<i>tvrdohlavost</i>	2
<i>tvrdohlavec</i>	2
<i>neústupný</i>	2
<i>paličák</i>	1
<i>svéhlavý</i>	1
<i>zatvrzelec</i>	1
<i>umanutý</i>	1
<i>dřevák</i>	1
<i>zavilý</i>	1
slovo v překladu nezahrnuto	1

Tabulka 3: Překlady slova *testarudo*, *da* na *InterCorpu*

Jak můžeme pozorovat v tabulce 3, české adjektivum *tvrdohlavý* tvoří přesně polovinu překladů slova *testarudo*. Jak jsme viděli v tabulce 2, i české adjektivum *tvrdohlavý* bývá na *InterCopru* překládáno jako *testarudo*. V tabulce 3 jsou tučně zvýrazněna všechna **slova, která nějakým způsobem souvisejí s hlavou**. Mezi nimi převládají složeniny obsahující slovo *hlava*.

Druhým nejčastějším protějškem je adjektivum *paličatý* – odvozené od slova *palice*, které se přeneseně užívá o hlavě; stejný původ má i substantivum *paličák*.

Ze zvýrazněných výrazů v tabulce se v českých originálech na *InterCorpu* nejčastěji objevuje adjektivum *tvrdošijný*. Původ má ve slovu *šije* – část volského krku, kterou zvíře tlačí jho a je proto ztvrdlá, tuhá a mozolovitá – odtud *tvrdošijný* (Machek, 2010, str. 608). Šije sice tedy není součástí hlavy, ale je jí velmi blízko. Významově se adjektivum *tvrdošijný* překrývá se slovem *tvrdohlavý*. V tabulce 4 jsou zaneseny španělské překlady adjektiva *tvrdošijný* na *InterCorpu*:

<i>tenaz</i>	2
<i>testarudo</i>	1
<i>obstinado</i>	1
<i>terco</i>	1
<i>pertinaz</i>	1
slovo v překladu nezahrnuto	1

Tabulka 4: Překlady slova *tvrdošijný* na *InterCorpu*

Španělské protějšky slova *tvrdošijný* na *InterCorpu* jsou vesměs rozličné a bez problému by se daly použít zároveň jako protějšky adjektiva *tvrdohlavý*. Porovnáme-li frekvence obou slov na *Araneum Bohemicum Maius*, zjistíme, že zde – opačně než na *InterCorpu* – převažují výskyty adjektiva *tvrdohlavý* (1767 : 372). To by mohlo být důkazem zastaralosti výrazu *tvrdošijný*, vzhledem k tomu, že v porovnání se slovem *tvrdohlavý* převládá v beletristických dílech, ale na webovém korpusu *ABM* je již jeho frekvence nižší.

6.2.3 *Testarudez*

Diccionario de la lengua española (RAE, n.d.) pro definici tohoto substantiva užívá již zmíněného přídavného jména *testarudo*:

1. f. Cualidad de testarudo.
2. f. Acción propia del testarudo.

Slovník spisovného českého jazyka obsahuje *tvrdohlavost* pouze jako substantivum odvozené od adjektiva *tvrdohlavý* – to zato definuje podrobněji než *DLE* jako „setrvávající neústupně (a často nevhodně) při svých předsevzetích, názorech, prosazující stůj co stůj svou vůli; umíněný, tvrdošijný, neústupný, svéhlavý, paličatý (expr.), zarputilý, zatvrzelý, zarytý“ (Havránek, 1971).

Podíváme-li se na jeho frekvenci (*InterCorp*: dotaz [word="[tT]estarude.*[ ]"), zjistíme, že mezi českými protějšky opět převažuje *tvrdohlavost*:

<i>tvrdohlavost</i>	7
<i>umíněnost</i>	2
<i>tvrdohlavý</i>	2
<i>houževnatost</i>	1
<i>umíněný</i>	1
<i>tvrdošijný</i>	1
<i>paličák</i>	1
<i>umanutý</i>	1

Tabulka 5: Překlady slova *testarudez* na *InterCorpu*

Většina výskytů má za český protějšek slovo složené obsahující *hlava* (*šije*). Všechny výrazy **související s hlavou** jsou zvýrazněny tučně. Mezi českými překlady převažující *tvrdohlavost* je na *InterCorpu* přeložena do španělštiny jednou jako *empecinado* a podruhé jako *terquedad* – ani jedno ze slov není odvozené od *cabeza*. Stejně jako čeština, i španělština v překladech využívá rozličných protějšků. Například substantivum *terquedad* je dle *AHM* mnohem frekventovanější než analyzované *testarudez*. Porovnání frekvencí možných španělských protějšků slova *tvrdohlavost* na *AHM* s frekvencí slova *tvrdohlavost* na *ABM* zobrazuje tabulka 6:

<i>testarudez</i>	<i>terquedad</i>	<i>tozudez</i>	<i>tvrdohlavost</i>
135	560	357	604

Tabulka 6: Frekvence slova *testarudez* a jeho synonym na *AHM* v porovnání se slovem *tvrdohlavost* na *ABM*

Jak vidíme, na *Araneum Hispanicum Maius* má mezi slovy označujícími *tvrdohlavost* převahu *terquedad*. Jeho frekvence se blíží i frekvenci českého substantiva *tvrdohlavost*. I slovo *tozudez* je na *AHM* častější než analyzované *testarudez*. Frekvence těchto slov můžeme ověřit ještě na *CORPES XXI*:

<i>testarudez</i>	<i>terquedad</i>	<i>tozudez</i>
82	526	261

Tabulka 7: Frekvence slova *testarudez* na *CORPES XXI*

I na tomto korpusu mezi slovy označujícími *tvrdohlavost* převažuje *terquedad*. Také čítá tento korpus více výskytů slova *tozudez* než *testarudez*. Substantivum *testarudez* nebývá tedy ve španělštině první volbou při označení tvrdohlavosti.

6.2.4 *Testarudamente*

Ještě méně častým, než substantivum *testarudez* je adverbium *testarudamente*, které se ani nevyskytuje v *DLE*, nicméně užíváno je.

Ve španělských originálech obsažených v *InterCorpu* se s ním sice neseťkáme, avšak *AHM* zaznamenává 18 příkladů užití tohoto příslovce. To stále

není tolik jako počet výskytů jeho českého protějšku na korpusu *ABM*, kde se s adverbiem *tvrdohlavě* setkáme 649krát. Příslovce *tvrdohlavě* je na *InterCorpu* překládáno následovně:

<i>con obstinación</i>	2
<i>testarudo</i>	1
<i>inflexiblemente</i>	1
<i>con tozudez</i>	1
slovo v překladu nezahrnuto	1

Tabulka 8: Překlady slova *tvrdohlavě* na *InterCorpu*

Ani v překladech českých originálů se tedy příslovce *testarudamente* nepoužívá a pouze v jednom případě je *tvrdohlavě* přeloženo složeninou *testarudo*. Česko-španělský slovník udává jako protějšek obdobného příslovce *tvrdošijně* (příslovce *tvrdohlavě* neobsahuje) spojení *con terquedad* (Dubský & Rejzek, 2007, str. 599).

Frekvence *testarudamente* a jeho synonym (spojení „*con* + substantivum označující tvrdohlavost“ nalezená na *InterCorpu* a ve slovníku) můžeme porovnat i na *CORPES XXI*:

<i>testarudamente</i>	<i>con obstinación</i>	<i>con terquedad</i>	<i>con tozudez</i>
20	77	41	28

Tabulka 9: Frekvence slova *testarudamente* a synonym na *CORPES XXI*

Jak vidno, namísto příslovce končícího příponou *-mente* španělština běžněji užívá spojení „*con* + substantivum označující tvrdohlavost“, což jsme ověřili jak ve slovníku, tak v korpusech *InterCorp* a *CORPES XXI*.

6.2.5 *Cabezahueca(s)*

Další složeninou nezaznamenanou ve slovníku Španělské královské akademie je substantivum/adjektivum *cabezahueca(s)*. Ani španělsko-český slovník tuto složeninu neuvádí, nalezneme v něm nicméně spojení *cabeza hueca*, které definuje jako *prázdňá/dutá hlava* nebo *ztřeštěnec* (AV ČR, 1999, str. 355).

Jediný výskyt *cabezahuecas* na *InterCorpu* je přeložen jako *vymaštěnci*. V obecné češtině existuje složenina *dutohlov*, kterou sice ve slovnících také nenalezneme, ale jako protějšek složeného slova *cabezahueca(s)* by mohla posloužit spolehlivě, mimo jiné vzhledem k podobným frekvencím jejich užívání.

Slovo *dutohlov* se na korpusu *ABM* objevuje 23krát (na *IC* ani jednou) a *Araneum Hispanicum Maius* obsahuje 13 výskytů slova *cabezahueca(s)* (dotaz [word="[cC]abezahueca.*"]), *COPRES* pouze 5. Skutečně se tedy nejedná o výrazy, se kterými se setkáme s vysokou pravděpodobností, což nám znemožňuje hlubší analýzu obou slov.

6.2.6 *Cabizbajo, ja*

V *DLE* (RAE, n.d.) najdeme po vyhledání tohoto termínu následující definici:

1.adj. Dicho de una persona: Que tiene la cabeza inclinada hacia abajo por abatimiento, tristeza o preocupaciones graves.³

Pro přídatné jméno *cabizbajo* v češtině nemáme obdobný protějšek v podobě složeného slova, tudíž slovník nabízí spojení *se svěřenou hlavou* nebo *skleslý na duchu* (AV ČR, 1999, str. 357).

Tabulka 10 zaznamenává frekvenci českých překladů slova *cabizbajo* na *InterCorpu*:

<i>se sklopenou hlavou</i>	45
<i>se svěřenou hlavou</i>	26
<i>se skloněnou hlavou</i>	10
<i>skleslý</i>	4
<i>svěřit hlavu</i>	3
<i>sklopit hlavu</i>	2
<i>se sklopenýma očima</i>	1
<i>se sehnutou hlavou</i>	1
<i>se ztraceným pohledem</i>	1
<i>se skloněnou šíjí</i>	1
<i>věřet hlavu</i>	1
<i>klopit hlavu</i>	1

³ Říká se o člověku, který má skloněnou hlavu kvůli sklíčenosti, smutku nebo vážným obavám.

<i>upírat oči do země</i>	1
<i>spadnout hřebínek (někomu)</i>	1
<i>se staženým ohonem</i>	1
<i>zasmušile</i>	1
<i>zádumčivě</i>	1
<i>usoužený</i>	1

Tabulka 10: Překlady slova *cabizbajo*, *ja* na *InterCorpu*

Mezi 102 výskyty na *InterCorpu* se v 79 % případů objevuje český překlad *se sklopenou/svěšenou/skloněnou hlavou*. Nicméně ve zbylých výskytech si můžeme povšimnout celkové různorodosti českých překladů v důsledku neexistence jednotného protějšku (jako je například *tvrdohlavý* u *testaduro*). Téměř všechny české protějšky slova *cabizbajo* na *InterCorpu* obsahují slovo *hlava* nebo jinou část těla spojenou s hlavou (označeny **tučně**). Vyjma *hlavy* se v těchto spojeních objevuje *šlje*, *oči (pohled)* a *hřebínek (spadnout h.)* – ten nalezneme v SSJČ s definicí „cípatý masitý výrůstek na hlavě některých ptáků“, tudíž i zde pozorujeme jasnou souvislost s hlavou. Významově se však spojení *spadnout někomu hřebínek* od *cabizbajo* vzdaluje – slovník ho vysvětluje jako *zkrotnout, přejít někoho pýcha* (Havránek, 1971).

Nejfrekventovanějším českým protějškem slova *cabizbajo* na *InterCorpu* je spojení *se sklopenou hlavou*. Následující tabulka zaznamenává překlady tohoto spojení do španělštiny (*InterCorp*: dotaz [word=“s”][lemma=“hlava”][lemma=“sklopený”][word=“se”][lemma=“sklopený”][lemma=“hlava”]):

<i>con la cabeza gacha</i>	7
<i>con la cabeza baja</i>	1

Tabulka 11: Překlady spojení *se sklopenou hlavou* na *InterCorpu*

Španělské překlady na *InterCorpu* adjektivum *cabizbajo* neobsahují. Namísto něj bývá *se sklopenou hlavou* překládáno doslovně (*con la cabeza gacha/baja*), ačkoliv v korpusu *Araneum Hispanicum Maius* má adjektivum *cabizbajo* (dotaz [word=“[c]abizbaj.*”]) nad těmito spojeními (a nad českými *se*

sklopenou/svěšenou/skloněnou hlavou na *ABM*) převahu, jak je znázorněno v tabulce 12:

<i>cabizbajo</i>	<i>con la cabeza gacha</i>	<i>con la cabeza baja</i>	<i>se sklopenou hlavou</i>	<i>se svěšenou hlavou</i>	<i>se skloněnou hlavou</i>
671	172	115	246	37	97

Tabulka 12: Frekvence slova *cabizbajo* v porovnání se spojeními *con la cabeza gacha/baja* na *AHM* a *se sklopenou/svěšenou/skloněnou hlavou* na *ABM*

Když provedeme stejné porovnání španělských výrazů na *CORPES XXI*, potvrdíme si, že spojení *con la cabeza gacha* (322 výskytů) a *con la cabeza baja* (186 výskytů) skutečně nejsou tak časté jako adjektivum *cabizbajo* (1 049 výskytů).

6.2.7 *Cortacabezas*

Ačkoliv se tato složenina objevuje hlavně jako vlastní jméno (resp. přízvisko) jako například v „del bandido robespierrista Jourdan, apodado el **Cortacabezas**“ (*InterCorp v13 – španělština*) nebo tvoří část názvu jako v příkladu „y el derecho soberano de los trabajadores franceses a hacer temblar a sus instituciones, y no sólo harán guerrillas sino otra Revolución **Cortacabezas**, porque en Francia sí saben que ser ciudadano es fundamentalmente no dejarse pisotear de nadie“ (*Araneum Hispanicum Maius*), v seznamu složenin obsahujících slovo *cabeza* nesmí chybět.

V *DLE* se neuvádí, ale španělsko-český slovník ho definuje jako *hrdlořez* (AV ČR, 1999, str. 529). Stejně tak je přeložen i jediný případ *cortacabezas* v *InterCorpu* (viz první příklad). Tento český protějšek neobsahuje sice slovo *hlava*, nicméně *hrdlo* ve smyslu *krk* bývá nezbytnou součástí lidského těla pojící hlavu se zbytkem těla. Snadno se tak dá odvodit, že významem slova *hrdlořez* je *vrah* (Havránek, 1971).

Výraz *hrdlořez* je na *InterCorpu* překládán do španělštiny následovně:

<i>matarife</i>	1
<i>matón</i>	1
<i>salvaje</i>	1

Tabulka 13: Překlady slova *hrdlořez* na *InterCorpu*

V analýze překladů slova *hrdlořez* nenacházíme ani jeden výskyt složeniny *cortacabezas*. Španělský korpus *Araneum Hispanicum Maius* obsahuje 11 výskytů *cortacabezas*, zatímco český *Araneum Bohemicum Maius* čítá výskytů *hrdlořez* 318 (po odečtení výskytů s názvem pražské čtvrti *Hrdlořezy*). Česká složenina je tak mnohem frekventovanější než španělská.

6.2.8 *Reposacabezas*

Diccionario de la lengua española (RAE, n.d.) definuje složené slovo *reposacabezas* následovně:

1. m. En los asientos de algunos vehículos, parte elevada sobre el respaldo destinada a proporcionar apoyo a la cabeza y evitar lesiones cervicales en caso de colisión.⁴

V češtině podobné složené slovo nemáme. Jedná se (stejně jako u předcházejícího *cortacabezas*) o příklad složeniny typu sloveso + podstatné jméno, kterých ve španělštině nalezneme nemalé množství. Sloveso *reposar* znamená opírat, doslovný překlad složeniny by tedy zněl „opírá hlavy“. Španělsko-český slovník proto radí překlad *opěrka hlavy* (Dubský & Rejzek, 2007, str. 605).

Co se týče frekvence užívání tohoto kompozita, v *InterCorpu* jsou zaznamenány pouze 2 výskyty – do češtiny přeloženy jako *opěrka* a *opěrka hlavy*. Spojení *opěrka hlavy* se v českých originálech na *InterCorpu* nevyskytuje, ale česko-španělský slovník ho překládá složeninou *apoyacabezas* (Dubský & Rejzek, 2007, str. 351)

V tabulce 14 jsou zaneseny frekvence obou složenin na korpusu *Araneum Hispanicum Maius* a jejich českého protějšku na *Araneum Bohemicum Maius* (dotaz [lemma=“opěrka”][lemma=“hlava”]):

<i>reposacabezas</i>	<i>apoyacabezas</i>	<i>opěrka hlavy</i>
304	109	818

Tabulka 14: Frekvence slov *reposacabezas* a *apoyacabezas* na *AHM* a spojení *opěrka hlavy* na *ABM*

⁴ Na sedadlech některých vozidel, vyvýšená část opěradla určená k opření hlavy a zamezení krčním úrazům v případě nehody.

Jak si můžeme všimnout, kompozitum *apoyacabezas* má na *AHM* nižší frekvenci než *reposacabezas*; na *InterCorpu* se neobjevuje ani jednou. Ověříme-li si frekvence obou slov na *CORPES XXI*, potvrdí se nám častější výskyt slova *reposacabezas* oproti *apoyacabezas* (71 : 24). Za běžnější španělský protějšek spojení *opěrka hlavy* lze tak prohlásit složeninu *reposacabezas*.

6.2.9 *Rompecabezas*

Poslední složeninou korpusové analýzy této práce je *rompecabezas*. Ve španělsko-českém slovníku se nachází definice: „rébus, hádanka, hlavolam“ (Dubský & Rejzek, 2007, str. 619). A takto ho definuje *DLE* (RAE, n.d.):

1. m. Juego que consiste en componer determinada figura combinando cierto número de pedazos de madera o cartón, en cada uno de los cuales hay una parte de la figura.
2. m. coloq. Problema o acertijo de difícil solución.
3. m. Arma ofensiva compuesta de dos bolas de hierro o plomo sujetas a los extremos de un mango corto y flexible.⁵

Porovnáme-li tuto definici s definicí české složeniny *hlavolam* („druh obtížné hádanky; těžce rozluštitelná úloha; přen. těžké přemýšlení“; Havránek, 1971), přijdeme na to, že španělský výraz má větší variabilitu.

InterCorp zaznamenává 40 výskytů složeniny *rompecabezas*. V následující tabulce jsou zaneseny frekvence jejích českých protějšků:

<i>hlavolam</i>	26
<i>skládačka</i>	4
<i>skládanka</i>	3
<i>bludiště</i>	2
<i>puzzle</i>	1
<i>hádanka</i>	1
<i>šarády</i>	1
<i>poskládaný z</i>	1

⁵ 1. Hra, která spočívá ve skládání určitého obrazce spojením určitého počtu dřevěných nebo lepenkových dílků, z nichž každý obsahuje část obrazce. 2. Obtížně řešitelný problém nebo hádanka. 3. Útočná zbraň sestávající ze dvou železných nebo olovených koulí připevněných na koncích krátké ohebné tyče (řemdih).

Tabulka 15: Překlady slova *rompecabezas* na *InterCorpu*

V 65 % případů španělskému *rompecabezas* koresponduje český *hlavolam*, který jako jediný z výsledků obsahuje slovo *hlava*. Opět se jedná o složeninu typu sloveso + podstatné jméno, jejíž český protějšek vzniká téměř stejně, akorát v opačném pořadí (podstatné jméno + sloveso). Hry typu *puzzle* označuje čeština spíš než výrazem *hlavolam* slovy *skládačka*, *skládanka*, *puzzle*; na rozdíl od španělštiny, která v těchto kontextech používá *rompecabezas*.

Slovníkovými překlady českého slova *hlavolam* jsou výrazy *rompecabezas* a *quebradero de cabezas* (Dubský & Rejzek, 2007, str. 121). Z těchto dvou španělských výrazů se na *CORPES XXI* mnohem častěji setkáme se složeninou *rompecabezas* (1675 výskytů) než se spojením *quebradero de cabeza(s)* (369 výskytů).

Na základě větší variability španělského kompozita bychom mohli předpokládat, že frekvence slova *rompecabezas* bude vyšší než slova *hlavolam*. Srovnáním výsledků z *AHM* a *ABM* ale zjistíme, že frekvence jejich výskytů je téměř stejná (*rompecabezas*: 2601, *hlavolam*: 2595).

6.3 Slova odvozená od slova *cabeza/hlava*

6.3.1 *Cabeceada*

DLE (RAE, n.d.) substantivum *cabeceada* neobsahuje, ačkoliv v něm nalezneme sloveso *cabecear*, od kterého je odvozené. *Velký španělsko-český slovník* (AV ČR, 1999, str. 353) výraz *cabeceada* definuje jako *drcnutí* nebo *kývání* (*hlavou*; v americké španělštině), *podřimování* (v ekvádorské španělštině), *kolébání* (*lodi*; v mexické španělštině). Spojení *dar cabeceadas* definuje jako *dřímat* (v ekvádorské španělštině).

InterCorp čítá pouze 2 výskyty substantiva *cabeceada*. Jeden přeložen jako *trhnutí hlavou*, druhý ve spojení *dar cabeceadas* jako *podřimovat*. Výskyty slovesa *podřimovat* najdeme v českém *InterCorpu* s následujícími španělskými překlady:

<i>dar cabezadas</i>	4
<i>dormitar</i>	3

<i>dormir</i>	2
<i>cabecear</i>	1
<i>echar una cabezadita</i>	1
<i>adormilado</i>	1

Tabulka 16: Překlady slova *podřimovat* na *InterCorpu*

Ani jeden z výskytů není přeložen jako *dar cabeceadas*. Ve třetině překladů je sloveso *podřimovat* vyjádřeno spojením *dar cabezadas*. Odvození od *cabeza* se zde objevuje ještě v dalších dvou výskytech (*cabecear*, *echar una cabezadita*).

Vyhledáme-li slova *cabeceada* a *cabezada* na *CORPES XXI*, přesvědčíme se o vyšší četnosti výskytů *cabezada* (301) oproti *cabeceada* (17). V korpusu *Araneum Hispanicum Maius* (dotaz [word="[cC]abeceada.*"]) se slovo *cabeceada* vyskytuje sedmkrát. Z těchto výsledků vyplývá, že užívání substantiva *cabeceada* je opravdu dosti ojedinělé a namísto něj se objevuje spíše substantivum *cabezada*.

6.3.2 *Cabeceador, ra*

Toto slovo již v *Diccionario de la lengua española* (RAE, n.d.) zapsáno je, a to s následující definicí:

1. adj. Que cabecea (|| da cabezadas).
2. m. desus. testamentario (|| albacea).

Označuje tedy někoho či něco, kdo/co vykonává aktivitu označenou slovesem *cabecear* (viz níže). Nese i zastaralý význam *vykonavatel závěti*. *Velký španělsko-český slovník* ho překládá jako adjektivum *kolébající se* nebo substantivum *kolébající se loď* a v americkém kontextu jako *popružní řemen* (AV ČR, 1999, str. 353). *Cabeceador* se objevuje i v méně rozsáhlém *Španělsko-českém a česko-španělském slovníku*, kde je přeložen jen jako *hlavičkář* (Dubský & Rejzek, 2007, str. 111).

InterCorp obsahuje pouze jeden výskyt slova *cabeceador*, a to ve spojení se stromy (*árboles cabeceadores*), proti němuž stojí český překlad *rozeklané stromy*. Přestože český překladatel zvolil adjektivum *rozeklaný*, v tomto kontextu by bylo možné použít i slovníkový překlad *kývající se* (případně *kolébající se*).

Korpus *AHM* čítá výskytů 26 (dotaz [word="[cC]abeceador.*"]) a mnohdy se zde slovo *cabeceador* objevuje ve významu *hlavičkář* (hlavičkující fotbalista); kde i čeština odvozuje od *hlavy*. Korpus *Araneum Bohemicum Maius* obsahuje

dokonce 160 výskytů substantiva *hlavičkář*, avšak na české verzi *InterCorpu* se nenachází. Nejvyšší koncentraci slov *cabeceador* a *hlavičkář* tedy nenalezneme v beletristických dílech, avšak v tisku, jak se můžeme přesvědčit také v *CORPES XXI*, kde 74 % výskytů slova *cabeceador* (z celkového počtu 42 výskytů) pochází právě z tisku.

6.3.3 *Cabecear*

Sloveso *cabecear* má značně široký okruh využití. *DLE* (RAE, n.d.) uvádí celkem 19 různých významů. Za významy, ve kterých se vyskytuje nejčastěji, bychom mohli považovat tyto (náš předpoklad ověříme analýzou):

1. intr. Mover o inclinar la cabeza, ya a un lado, ya a otro, o moverla reiteradamente hacia delante.
2. intr. Dicho de una persona: Volver la cabeza de un lado a otro en demostración de que no se asiente a lo que se oye o se pide.
3. intr. Dicho de una persona: Dar cabezadas o inclinar la cabeza hacia el pecho cuando, de pie o sentado, se va durmiendo.⁶

Čeština žádné takové sloveso odvozené od *hlavy* nemá, a proto k vyjádření aktivit skrývajících se pod pojmem *cabecear* využívá hlavně slovních spojení (sloveso + *hlava* v instrumentálu – např. *kroutit hlavou*) nebo jiných sloves (např. *klimbat*). Slovníková definice uvádí překlady jako *kývat/potřásat hlavou*, *přikyvovat*; *vrtět/kroutit hlavou* (na znamení nesouhlasu); *pohazovat hlavou* (o koni); *podřimovat*, *klimbat*; *kolébat se* (o lodi); *houpat/kymáčet/kolébat se* (o vozech); *dát hlavičku v kopané* (AV ČR, 1999, str. 353).

V korpusu *InterCorp* je zaznamenáno na 81 výskytů slovesa *cabecear* (dotaz [word="[cC]abece.*"&!word="[cC]abeceada.*"&word="[cC]abeceador.*"&!word="[cC]abecero.*"&!word="[cC]abecera.*"&!word="[cC]abeceira.*"] + odečtení substantiva *cabeceo*). V tabulce 17 jsou zaneseny jejich české překlady společně s jejich frekvencí:

<i>pokyvovat hlavou</i>	11
<i>potřásat hlavou</i>	6
<i>klimbat</i>	5

⁶ 1. Hýbat hlavou nebo ji naklánět ze strany na stranu nebo zezadu dopředu. 2. Kroutit nesouhlasně hlavou. 3. Podřimovat, klimbat nebo naklánět hlavu dopředu při usínání vestoje či vsedě.

<i>kolébat se</i>	4
<i>podřimovat</i>	4
<i>přikývnout</i>	3
<i>tlouct špačky</i>	3
<i>padat někomu hlava (únavou)</i>	3
<i>klimbat</i>	2
<i>poklesávat někomu hlava</i>	2
<i>poklimbávat</i>	2
<i>dřímat</i>	2
<i>kymáčet se hlava</i>	2
<i>pokývat hlavou</i>	2
<i>vrčet hlavou</i>	2
<i>kymáčet se</i>	2
<i>houpat se</i>	2
<i>bušit hlavou</i>	2
<i>pohodit hlavou</i>	2
<i>klimbat někomu hlava</i>	1
<i>klátit se někomu hlava</i>	1
<i>klesat někomu hlava</i>	1
<i>pohroužit se do dřímoty</i>	1
<i>přikyvovat hlavou</i>	1
<i>kývat hlavou</i>	1
<i>kroutit hlavou</i>	1
<i>pohupovat se</i>	1
<i>zakymáčet se</i>	1
<i>zhoupnout se</i>	1
<i>tlouct hlavou</i>	1
<i>šplouchat</i>	1
<i>bít hlavou</i>	1
<i>škubat hlavou</i>	1
<i>zanášet něco do něčeho</i>	1
<i>přehazovat</i>	1
<i>dát hlavičku</i>	1

<i>dobývat se hlavou</i>	1
<i>upěchovat</i>	1
<i>slovo v překladu nezahrnuto</i>	1

Tabulka 17: Překlady slova *cabecear* na *InterCorpu*

Z výsledků analýzy slovesa *cabecear* vyplývá, že celkem 29 výskytů (36 %) je užito v kontextu **únavy a usínání** (vsedě/vestoje), 24 výskytů (30 %) označuje **souhlasný pohyb hlavou** (v českých překladech vyjádřeno jako *pokyvovat/potrásat/pokývat hlavou / přikývnout*) a pouze 3 výskyty označují **nesouhlasný pohyb hlavou** (*kroutit/vrtět hlavou*). 11 výskytů (14 %) označuje **houpavý/kolébavý pohyb**. Tučně jsou označeny **výrazy obsahující slovo hlava** – jak vidíme, je jich přes polovinu (53 %). Obecně má sloveso *cabecear* velmi různorodé české protějšky. Tím se potvrzuje také mnohoznačnost slovesa, kterou jsme odhalili již v *DLE* mezi 19 definicemi. K jeho významům, jež jsme na začátku podkapitoly označili za nejčastější, bychom měli podle výsledků analýzy přidat ještě *kolébat se/houpat se* apod., jelikož v tomto významu se sloveso na *InterCorpu* vyskytuje častěji než třeba ve významu *kroutit hlavou*.

Českým protějškem slovesa *cabecear* s nejvyšší frekvencí je spojení *pokyvovat hlavou*. To je naopak do španělštiny překládáno na *InterCorpu* (dotaz [lemma="pokyvovat"][lemma="hlava"]) následovně:

<i>menear la cabeza</i>	2
<i>asentir con la cabeza</i>	2
<i>hacer gestos afirmativos con la cabeza</i>	1
<i>mover la cabeza pensativo</i>	1
<i>inclinarse la cabeza</i>	1
<i>afirmar con un gesto</i>	1
<i>asentir</i>	1

Tabulka 18: Překlady spojení *pokyvovat hlavou* na *InterCorpu*

Pro španělské překlady českého *pokyvovat hlavou* se tedy *cabecear* běžně nevyužívá. Nicméně, vyjma dvou výskytů je španělským protějškem **spojení**

obsahující slovo *cabeza*, čímž se české i španělské překlady (tabulky 17 a 18) nápadně podobají.

6.3.4 *Cabeceo*

Se slovesem *cabecear* úzce souvisí substantivum *cabeceo*. Potvrzuje to i jeho definice v *Diccionario de la lengua española*: „acción y efecto de cabecear“ (RAE, n.d.). Také jejich definice ve španělsko-českém slovníku se víceméně překrývají (české překlady slova *cabeceo* jsou slovesnými podstatnými jmény odvozenými od překladů slovesa *cabecear*).

V následující tabulce lze vidět frekvence českých překladů slova *cabeceo* na korpusu *InterCorp*:

<i>kymácení</i>	2
<i>houpání</i>	1
<i>ošívání</i>	1
<i>přikyvování</i>	1
<i>úklon</i>	1
<i>kymáčet se</i>	1
<i>přikyvovat</i>	1
<i>kývat hlavou</i>	1
<i>zatřást hlavou</i>	1
<i>vlna</i>	1
<i>chybné zarovnání</i>	1

Tabulka 19: Překlady slova *cabeceo* na *InterCorpu*

Mezi překlady substantiva *cabeceo* se se **spojením s *hlavou*** setkáme jen u dvou výskytů (označeny tučně). V případech, kdy je *cabeceo* přeloženo substantivem, pozorujeme české protějšky jako *kymácení*, *přikyvování*, *houpání*, *úklon* apod. V některých případech si však Češi při překladu pomáhají slovesem. Takovéto překlady se pak příliš neliší od překladů slovesa *cabecear* – jako třeba v následujícím příkladu:

Despabilado el puestero, **después de unos cuantos cabeceos** metió su cabeza bajo el agua fresca de la batea para espantar el trago y los malos pensamientos. (*InterCorp v13 – španělština*)

Mac se po čase vzbodil, **zatřásl hlavou** a šel si ji namočit ven do koryta se studenou vodou, aby zahnal alkohol a zlé myšlenky. (*InterCorp v13 – čeština*)

Co se týče frekvence substantiva *cabeceo*, *Araneum Hispanicum Maius* zaznamenává výskytů 154 (dotaz [word="[cC]abeceo.*"] + odečtení výskytů slovesa *cabecear* v 1. osobě). Oproti pouhým sedmi výskytům substantiva *cabeceada* (jehož význam je poměrně podobný slovu *cabeceo*) se jedná o mnohem vyšší četnost. Vyhledáním na *CORPES XXI* si tento nepoměr potvrdíme (*cabeceo*: 171, *cabeceada*: 17). *Cabeceo* je tedy dalším substantivem (společně s *cabezada*), které se v určitých kontextech užívá místo méně častého substantiva *cabeceada*.

6.3.5 *Cabecero, ra*

Významy výrazů v maskulinu a ve femininu se překrývají, ženský tvar má však významové spektrum mnohem pestřejší. Tvar mužského rodu (*cabecero*) má vyjma několika zastaralých významů v podstatě jen jeden využívaný, a to význam *čelo postele* – v *DLE* pod definicí „pieza vertical de mobiliario que se coloca en la cabecera de la cama“ (RAE, n.d.). Není proto divu, že i frekvence jeho výskytů bude několikanásobně nižší než jeho femininního „konkurenta“, který má ve slovníku Španělské královské akademie celkem 20 definicí. Porovnání frekvencí maskulinního a femininního tvaru zobrazuje tabulka 20 (dotazy [word="[cC]abecero.*"]; [word="[cC]abecera.*"]):

	<i>InterCorp</i>	<i>AHM</i>	<i>CORPES XXI</i>
<i>cabecera</i>	151	13 578	4 486
<i>cabecero</i>	1	646	216

Tabulka 20: Frekvence slov *cabecera*, *cabecero* na *InterCorpu*, *AHM* a *CORPES XXI*

Pro nejčastější významy slova *cabecera* uvádí španělsko-český slovník definice *hlavní bod/část, základ; čelo (sálu, postele, stolu aj.); postel; poduška, polštář; horní tok, pramen (řeky); hlavní město (provincie, kraje, okresu); titulní vinětka, záhlaví (v knize, dopisu); chráněné/opevněné předmostí (c. de puente); nepostradatelný (o knize; de c.)*. Tvar rodu mužského *cabecero* překládá jako *velitel, vůdce, náčelník; střelmistr, palný (v dolech, lomu)* (AV ČR, 1999, str. 354).

České protějšky substantiv *cabecero/cabecera* na *InterCorpu* jsou zaneseny v tabulce 21:

<i>čelo (postele, stolu)</i>	52
<i>hlavy postele/lůžka/...</i>	17
<i>záhlaví (postele)</i>	15
<i>postel</i>	7
<i>lůžko</i>	6
<i>nepostradatelná/ nejoblíbenější/s kterou chodí spát/kterou mám stále po/při ruce (libro de c.)</i>	6
<i>horní tok</i>	6
<i>hlava postele</i>	5
<i>pramen</i>	4
<i>domáci/osobní/ošetřující (médico de c.)</i>	3
<i>konec stolu</i>	3
<i>pelest</i>	2
<i>lože</i>	2
<i>hlava</i>	2
<i>u hlavy (en la c.)</i>	1
<i>nad hlavou (en la c.)</i>	1
<i>podhlavník</i>	1
<i>záhlaví (textu)</i>	1
<i>stolek u postele</i>	1
<i>začátek</i>	1
<i>okraj</i>	1
<i>předmostí (c. de puente)</i>	1
<i>spádová vesnice (c. municipal)</i>	1
<i>město</i>	1
<i>slovo v překladu nezahrnuto</i>	12

Tabulka 21: Překlady slova *cabecero*, *ra* na *InterCorpu*

Podíváme-li se na české protějšky, zjistíme, že i mezi nimi je hojný počet slov odvozených od *hlava* (příp. *čelo*) nebo slovních spojení obsahujících *hlava* (v tabulce jsou zvýrazněny **tučně**), celkem 63 %. Přibližně třetině výskytů (34 %) slov *cabecero/a* na *InterCorpu* koresponduje české *čelo* (*postele, stolu*). Na českém *InterCorpu* zarovnaném se španělským se ale spojení *čelo postele* nevyskytuje, pouze se zde objevují 2 výskyty spojení *čelo stolu*, které je do španělštiny přeloženo jako *cabecera de la mesa* v jednom z těchto dvou případů.

Druhým nejfrekventovanějším (13 % výskytů) českým protějškem slova *cabecero/a* je spojení *hlava/hlavy postele*. Jeho překlady do španělštiny na *InterCorpu* (dotaz [lemma="hlava"][lemma="postel"][lemma="hlava"]{1,2}[lemma="postel"]) jsou zaznamenány v tabulce 22:

<i>cabecera</i>	2
<i>cabecera de la cama</i>	1
<i>cabecero de la cama</i>	1

Tabulka 22: Překlady spojení *hlava/hlavy postele* na *InterCorpu*

Zde již ve všech čtyřech výskytech pozorujeme ve španělských překladech slova *cabecera* a *cabecero*.

Podíváme-li se i na české substantivum *záhlaví* na českém *InterCorpu*, najdeme ho zde pouze ve významu *záhlaví textu* (ne *postele*), a to čtyřikrát. Pouze jednou mu koresponduje španělské *cabecera*.

Výsledky této analýzy by se daly zobecnit ve tvrzení, že slovo *cabecera* označuje většinou hlavní nebo přední část nějakého většího celku. Jak si můžeme všimnout, čeština používá pro označení něčeho nejvýznamnějšího a nejdůležitějšího adjektivum *hlavní*, o kterém se v etymologickém slovníku dočteme, že je odvozené od slova *hlava* (Machek, 2010, str. 166). To dokazuje nepopiratelnou podobnost mezi španělštinou a češtinou (a spoustou dalších jazyků) v pojmenování něčeho důležitého výrazy odvozenými od *hlavy*.

6.3.6 *Cabecilla*

Krom deminutiva má toto substantivum i několik dalších významů. Nejfrekventovanějším z nich je *osoba ve vedení skupiny* („persona que está a la cabeza de un grupo o facción“; RAE, n.d.). *Velký španělsko-český slovník* (AV ČR,

1999, str. 354) uvádí pro tento význam definici *náčelník* (*vzbouřenců, lupičů aj.*). Zároveň nabízí definici *větroplach, ztřeštěnec*, kterou *DLE* považuje za zastaralou („2. m. y f. **desus**. Persona revoltosa y de poco juicio.“; RAE, n.d.).

V tabulce 23 jsou zaneseny české překlady slova *cabecilla* na korpusu *InterCorp* (dotaz [word="[cC]abecilla" | word="[cC]abecillas"]):

<i>vůdce</i>	14
<i>hlava</i> (<i>skupiny</i>)	5
<i>předák</i>	4
<i>náčelník</i>	3
<i>šéf</i>	2
<i>velitel</i>	2
<i>boss</i>	1
<i>špička</i>	1
<i>vést</i> (<i>ser el c.</i>)	1
<i>ztřeštěnec</i>	1
<i>hlavička</i>	1
slovo v překladu nezahrnuto	2

Tabulka 23: Překlady slova *cabecilla* na *InterCorpu*

Jak vidíme v tabulce, mezi českými protějšky vévodí výrazy označující osobu v čele skupiny. Čeština nemá pro toto označení slovo přímo odvozené od *hlavy*, užívá však samotné slovo *hlava* (*něčeho*) ve smyslu *vůdce/vrchní představitel*. Dalším protějškem slova *cabecilla* souvisejícím s hlavou je výraz *náčelník*. Ten je odvozen od slova *čelo*, jelikož dříve označoval to, co je na čele (jeden řemen koňského postroje; Machek, 2010, str. 97).

Tabulka 24 zaznamenává španělské překlady slova *náčelník* na *InterCorpu*:

<i>jefe</i>	42
<i>comandante</i>	22
<i>coronel</i>	6
<i>caudillo</i>	3
<i>cacique</i>	2

<i>soberano</i>	1
<i>comisario</i>	1
<i>capitán</i>	1
<i>quien ordena</i>	1
<i>patriarca de la tribu</i>	1

Tabulka 24: Překlady slova *náčelník* na *InterCorpu*

Zpětnou analýzou jsme zjistili, že španělština slovo *náčelník* vůbec nepřekládá španělským *cabecilla* nebo jiným slovem odvozeným od *cabeza*. Porovnáme-li frekvence slova *cabecilla* a slova *náčelník*, zjistíme, že *náčelník* má v četnosti výskytů mnohonásobnou převahu (*náčelník*: 8 532, *cabecilla*: 1 872). Je tedy zřejmé, že španělští mluvčí si pro označení vůdce nebo vrchního představitele vybírají spíše jiné výrazy než *cabecilla*.

6.3.7 *Cabezada*

Prvních šest definic v *DLE* (RAE, n.d.), které by mohly popisovat nejběžnější významy slova *cabezada* (což ověříme analýzou), zní takto:

1. f. Movimiento o inclinación que hace con la cabeza quien, sin estar acostado, se adormece.
2. f. coloq. Sueño corto y ligero. *Echó una cabezada después de comer.*
3. f. Golpe dado con la cabeza.
4. f. Golpe que se recibe en la cabeza al chocar con un cuerpo duro.
5. f. Inclinación de cabeza, como saludo de cortesía.
6. f. Acción de cabecear una embarcación.⁷

Jelikož v češtině podobný výraz pokrývající všechny tyto významy nemáme, španělsko-český slovník nabízí překlady *drcnutí* (hlavou), *ťuknutí*, *klepnutí* (do hlavy), *kývnutí*, *pokynutí* (hlavou na pozdrav), *kývání*, *houpání* (lodi), *klimbání*, *klimání* apod. (AV ČR, 1999, str. 356).

České překlady substantiva *cabezada* evidované na *InterCorpu* (dotaz [word="[cC]abezada.*"] [word="[cC]abezadita.*"]) zobrazuje tabulka 25:

⁷ 1. Pohyb/naklonění hlavy člověka usínajícího vstoje či vsedě. 2. hovor. Krátký a lehký spánek. *Po obědě si dal dvacet.* 3. Úder hlavou. 4. Rána do hlavy při střetu s tvrdým tělesem. 5. Úklona jako zdvořilostní pozdrav. 6. Houpání lodi.

<i>zdržímnout si (dar cabezadas, echar una cabezada/ita)</i>	3
<i>padat hlava (dar cabezadas)</i>	2
<i>ohlávka</i>	2
<i>klesnout hlava (dar cabezadas)</i>	1
<i>klimbat (dar cabezadas)</i>	1
<i>prospat se (echar una cabezadita)</i>	1
<i>klímat (echar una cabezada)</i>	1
<i>pokyvování hlavou</i>	1
<i>pokývat hlavou (dar cabezadas)</i>	1
<i>přikyvovat</i>	1
<i>přítakání</i>	1
<i>přikyvování</i>	1
<i>pohození hlavou</i>	1
<i>pohyb hlavy</i>	1
<i>škubnutí hlavy</i>	1
<i>úklona</i>	1
<i>kolébat se (dar cabezadas)</i>	1
<i>naklonění</i>	1

Tabulka 25: Překlady slova *cabezada* na *InterCorpu*

Jak vidíme v tabulce, na *InterCorpu* se v překladech setkáváme hlavně se spojením „sloveso + hlava“ (*někomu padá hlava*), případně spojením „verbální podstatné jméno + hlava“ (*pokyvování hlavou*). 9 výskytů slova *cabezada* (ze 22) je užito v kontextu **únavy a usínání**, 5 výskytů označuje **souhlasný pohyb hlavou** a 4 **jiný pohyb hlavou**. 10 výskytů (45 %) jsou spojení obsahující slovo *hlava* a slovo od *hlavy* odvozené (*ohlávka*) – zvýrazněna **tučně**. Čeština tedy pro překlad *cabezada* v téměř polovině případů užívá slovo *hlava*; slovo od *hlavy* odvozené ale pro většinu významů španělského *cabezada* nemá.

6.3.8 *Cabezal*

Dalším odvozeným slovem od *cabeza* je substantivum mužského rodu *cabezal*. Jeho bezpříznakové významy jsou dle *DLE* (RAE, n.d.) následující:

1. m. En las máquinas de afeitar, pieza donde se alojan la cuchilla o las cuchillas.
2. m. En magnetófonos y aparatos similares, pieza que sirve para la lectura y grabación de cintas magnéticas.
3. m. almohada.
4. m. cabecero (|| pieza de la cama).
5. m. cabezada (|| correa de la cabeza de una caballería).⁸

K těmto významům uvádí španělsko-český slovník (AV ČR, 1999, str. 356) definice *podhlavník*, *polštářek* a *vřeteník*, *koník*, *hlava* (*soustruhu aj.*); významy pod definicemi č. 2 a 5 vůbec neobsahuje. Mezi těmito výrazy registrujeme i v češtině slovo odvozené od *hlavy*, a to *podhlavník*. Ten definuje *SSČJ* jako „matracový klín v hlavách lůžka“ (Havránek, 1971).

InterCorp obsahuje pouze malé množství výskytů slova *cabezal*, tudíž v něm nenajdeme ani všechny bezpříznakové významy uvedené v *DLE*. V tabulce 26 si můžeme prohlédnout české protějšky substantiva *cabezal* na *InterCorpu*:

<i>polštářek</i>	2
<i>čelo postele</i>	1
<i>hlava</i>	1
<i>podhlavník</i>	1
<i>pletivo nad hlavou</i>	1
<i>přilba</i>	1

Tabulka 26: Překlady slova *cabezal* na *InterCorpu*

Pozorujeme, že 4 výskyty ze 7 se **pojí se slovem *hlava*** (*čelo*). Objevuje se zde dokonce slovo odvozené, které jsme zaznamenali již při konzultaci se slovníkem – *podhlavník*. Slovo *podhlavník* je na českém *InterCorpu* dvakrát ze 3 výskytů přeloženo jako *cabezal*. Jeho frekvence na *ABM* je však výrazně nižší než frekvence jeho španělského protějšku na *AHM* (*podhlavník*: 246, *cabezal*: 1 526).

Na korpusu *Araneum Hispanicum Maius* (dotaz [word="[cC]abezal" | word="[cC]abezales"]) se lze se slovem *cabezal* setkat i ve významu *hlava holicího*

⁸ 1. Část holicího strojků, ve které jsou uloženy žiletky. 2. Část magnetofonů a podobných zařízení používaná ke čtení a záznamu magnetických pásek. 3. polštář. 4. čelo postele. 5. uzda.

strojku (viz 1. definice v *DLE*). V tomto českém spojení se slovo *hlava* používá pro označení „důležitějšího“ konce nebo horní části předmětu, čímž se čeština částečně přibližuje ke španělštině (ta ale nepoužívá přímo slovo *cabeza*). V některých takovýchto kontextech však čeština využívá i slova odvozeného od *hlavy* – *hlavice*. To definuje *SSJČ* jako „rozšířené zakončení něčeho, obyčejně nahore“ (Havránek, 1971) a do španělštiny bývá překládáno jako *cabeza (de algo)*. Tuto českou odvozeninu bychom tedy za ideální protějšek španělského substantiva *cabezal* prohlásit nemohli.

6.3.9 *Cabezazo*

Podle *Diccionario de la lengua española* (RAE, n.d.) znamená *cabezazo* „golpe fuerte dado con la cabeza“⁹ a v kolumbijské španělštině se objevuje i ve významu „idea brillante“¹⁰. *Velký španělsko-český slovník* překládá *cabezazo* výrazy *drcnutí hlavou* a *hlavička* (v kopané) (AV ČR, 1999, str. 356).

V tabulce 27 jsou zaneseny české protějšky 42 výskytů slova *cabezazo* na *InterCorpu* (dotaz [word="[cC]abezazo.*"]) a jejich frekvence:

<i>tlouct hlavou</i> (<i>dar(se) (de) cabezazos</i>)	4
<i>hlavou</i> (<i>a cabezazos</i>)	4
<i>rána hlavou</i>	4
<i>bušit hlavou</i> (<i>dar cabezazos</i>)	3
<i>úder hlavou</i>	3
<i>udeřit hlavou</i> (<i>un c./propinar un c.</i>)	2
<i>vrazit hlavou</i> (<i>sacudir/colocar un c.</i>)	2
<i>praštit hlavou</i> (<i>dar un c.</i>)	1
<i>praštit se do hlavy</i> (<i>dar un c.</i>)	1
<i>narazit hlavou</i> (<i>dar un c.</i>)	1
<i>mlátit hlavou</i> (<i>darse de cabezazos</i>)	1
<i>rozzázet hlavou</i> (<i>dar cabezazos</i>)	1
<i>uhodit se do hlavy</i> (<i>darse cabezazos</i>)	1
<i>trkat hlavou</i> (<i>dar de cabezazos</i>)	1
<i>uhodit hlavou</i> (<i>dar un c.</i>)	1

⁹ silný úder hlavou

¹⁰ geniální nápad

<i>mláčení hlavou</i>	1
<i>hlavička</i>	1
<i>strkat (dar (de) cabezazos)</i>	1
<i>vytmavit ručně (coser a cabezazos)</i>	1
<i>trkat (atacar con cabezazos)</i>	1
<i>zmlátit (desbaratar a cabezazos)</i>	1
<i>úder</i>	1
slovo nezahrnuto v překladu	3

Tabulka 27: Překlady slova *cabezazo* na *InterCorpu*

Jak vidíme v tabulce, poměrně často se substantivum *cabezazo* užívá ve spojení *dar(se) (de) cabezazos* nebo *dar un cabezazo*, případně ve spojení s jinými slovesy. Tato spojení se pak do češtiny běžně překládají pomocí slovesa, které popisuje produkci nárazu/nárazů (např. *udeřit, tlouct*), a substantiva *hlava* v instrumentálu. Slovo *hlava* obsahuje 76 % českých protějšků (označeny **tučně**). Bez přítomnosti slovesa si čeština pomáhá připojením substantiva a překládá slovo *cabezazo* jako *úder hlavou, rána hlavou*.

Jednoslovný výraz pro *cabezazo* sice čeština má, ale využívá ho výlučně v kontextu s fotbalem (*hlavička*). V tomto kontextu se objevuje i španělské *cabezazo*, jak jsme zjistili nejen ve slovníku, ale i na *InterCorpu*. Porovnání jeho frekvence s českým slovem *hlavička* není možné kvůli tomu, že na *ABM* nelze z výsledků vyřadit zdobnělinu a celkem má tak slovo *hlavička* přes 21 tisíc výskytů.

6.3.10 *Cabezo*

Jak můžeme zjistit v *DLE*, podstatné jméno *cabezo* má nejčastěji významy „cerro alto, cumbre de una montaña, monte pequeño y aislado, roca de cima redonda que sobresale del agua o dista poco de la superficie de esta“¹¹ (RAE, n.d.). Definice ve španělsko-českém slovníku se víceméně shodují. Ten nám výraz překládá jako *vrchol, vršek (hory); osamělý kopec, vršek, vršík; mělčina, skalisko pod vodou; límeček (košile)* (AV ČR, 1999, str. 356).

¹¹ vysoký kopec, vrchol hory, malá izolovaná hora, skála se zaobleným vrškem, která vyčnívá z vody nebo je kousek pod hladinou

InterCorp čítá pouze 7 výskytů slova *cabezo*; jejich české překlady s frekvencemi jsou zaznamenány v tabulce 28:

<i>hora</i>	4
<i>vrcholek</i>	1
<i>kopec</i>	1
<i>kyj</i>	1
<i>hlava</i>	1

Tabulka 28: Překlady slova *cabezo* na *InterCorpu*

První tři české protějšky v tabulce pocházejí z jednoho a toho samého díla přeloženého Vladimírem Medkem. Zároveň se výskytů slova *cabezo* na *InterCorpu* nachází opravdu málo, tudíž nelze z frekvencí překladů vyvodit relevantní výsledky pro analýzu.

Zajímavý je však výskyt *cabezo* ve významu *hlava*, který lze objevit nejednou i na *Araneum Hispanicum Maius* (dotaz [word="[cC]abezo" | word="[cC]abezos"]), přestože konzultované slovníky tuto možnost vůbec neuvádí. Pravděpodobně se bude jednat o projev nespisovné španělštiny.

6.3.11 *Cabezón, na*

Při konzultaci s *DLE* (RAE, n.d.), se dovídáme, že se užívá jako substantivum i jako adjektivum. V podobě adjektiva se objevuje v hovorové španělštině a znamená *tvrdohlavý/umíněný, hlavatý* (s těmito významy se používá i jako substantivum) nebo *způsobující bolesti hlavy / rychle stoupající do hlavy* (alkohol). Jako podstatné jméno může znamenat také *velká hlava, pulec* či *uzda*. *Velký španělsko-český slovník* udává stejné definice jako *DLE* (vyjma *uzdy*).

České adjektivum *hlavatý* definuje *SSJČ* jako „mající velkou hlavu nebo hořejšek podobný veliké hlavě; tvarem nebo jinak podobný hlavě, hlavám; umíněný, paličatý“ (Havránek, 1971).

InterCorp čítá 31 výskytů slova *cabezón/cabezona*. Co se týče poměru frekvence obou slovních druhů, substantivum v četnosti převyšuje adjektivum (tak je tomu i na *CORPES XXI*, kde je poměr výskytů substantiva a adjektiva 344 : 290). Tabulka 29 obsahuje české překlady *cabezón/cabezona* na *InterCorpu* a počet jejich výskytů:

<i>motor</i>	10
<i>macek</i>	4
<i>s velkou hlavou</i>	3
<i>palice</i>	2
<i>hlavatý</i>	2
<i>hlaváč</i>	1
<i>hlavoun</i>	1
<i>tvrdohlavost</i>	1
<i>tvrdohlavec</i>	1
<i>paličatý</i>	1
<i>tvrdohlavý</i>	1
<i>umíněný</i>	1
<i>přitloustlý</i>	1
<i>Cabezón</i> (vlastní jméno)	1
slovo nezahrnuto v překladu	1

Tabulka 29: Překlady slova *cabezón, na* na *InterCorpu*

Ze 31 výskytů tvoří téměř třetinu českých překladů slovo *motor*, ačkoliv jsme na tento význam ve slovnících nenarazili. 9 výskytů označuje **člověka s velkou hlavou** a v 5 případech se jedná o **označení tvrdohlavého člověka**. Celkem 13 výskytů (42 %) má **spojitost s hlavou**. Tato analýza nám odkryla další česká slova odvozená od *hlavy*, na která jsme v práci doposud nenarazili: *hlavoun*, *hlaváč* a *hlavatý*. Následující tabulka znázorňuje frekvence těchto slov na *ABM* v porovnání s frekvencí *cabezón/cabezona* na *AHM* (dotaz [word="[cC]abezón" | word="[cC]abezones" | word="[cC]abezona" | word="[cC]abezonas"]):

<i>cabezón, na</i>	<i>hlavoun</i>	<i>hlaváč</i>	<i>hlavatý</i>
1 288	271	1 268	688

Tabulka 30: Frekvence slova *cabezón/na* na *AHM* a jeho českých protějšků na *ABM*

Frekvence záznamů slova *cabezón/cabezona* je z uvedených nejvyšší. V porovnání s českým slovem *hlavoun* na *Araneum Bohemicum Maius* má španělský výraz převahu značnou. Slova *hlaváč* a *hlavatý* jsou na korpusu *ABM* mnohem častější než *hlavoun* díky jejich funkci jako příjmení. České *hlaváč* se frekvenčně téměř rovná španělskému výrazu.

6.3.12 *Cabazonada*

Ze slova *cabezón* vzniklo hovorové substantivum *cabazonada* vyjadřující „acción propia de persona terca u obstinada“¹² (RAE, n.d.). *Velký španělsko-český slovník* definuje *cabazonada* substantivy *paličatost* a *ztřeštěnost* (AV ČR, 1999, str. 356).

Kvůli hovorovosti výrazu je jeho četnost poměrně nízká. *InterCorp* obsahuje pouze 5 výskytů, jejichž české překlady jsou zaneseny v tabulce 31:

<i>paličák</i>	2
<i>tvrdohlavec</i>	1
<i>postavit si hlavu</i>	1
<i>a to jen proto (por una c.)</i>	1

Tabulka 31: Překlady slova *cabazonada* na *InterCorpu*

Jelikož čeština nevlastní výraz přímo pro pojmenování jednání tvrdohlavce, tak překladatelé pro vyjádření významu slova *cabazonada* využívají jiných prostředků, jak pozorujeme v tabulce 31. Ve 4 výskytech z 5 je evidentní **spojitost s hlavou**. Ve třech případech je přímo nějaká osoba označována *paličákem* nebo *tvrdohlavcem*, jednou je využito spojení *postavit si hlavu*.

Nejblíže má španělskému slovu *cabazonada* zřejmě české *paličatost* (odvozené od slova *palice*, které je přeneseně užíváno pro pojmenování hlavy; Machek, 2010, str. 429). Jeho španělské překlady na *InterCorpu* jsou zaneseny v tabulce 32:

<i>cabzonería</i>	2
<i>tozudez</i>	1
<i>ser duro de mollera</i>	1

Tabulka 32: Překlady slova *paličatost* na *InterCorpu*

¹² jednání tvrdohlavého, neústupného člověka

Z analýzy slova *paličatost* na *InterCorpu* vyplývá, že jeho častějším španělským protějškem bude spíš *cabezonería*, a ne *cabzonada*. Substantivu *cabezonería* se věnuje následující podkapitola.

6.3.13 *Cabezonería*

U substantiva (taktéž hovorového) *cabezonería* se setkáváme s podobným významem jako u *cabzonada*. Jeho definice v *DLE* říká „carácter o conducta habitual del cabezón“¹³ (RAE, n.d.). Španělsko-český slovník ho překládá jako *paličatost*, *umíněnost* (AV ČR, 1999, str. 356).

České protějšky slova *cabezonería* na *InterCorpu* jsou zapsány v tabulce 33:

<i>paličatost</i>	2
<i>tvrdohlavost</i>	1
<i>umíněnost</i>	1

Tabulka 33: Překlady slova *cabezonería* na *InterCorpu*

Analýza nám potvrzuje, že pro pojmenování povahy tvrdohlavého člověka již čeština výrazivo má (na rozdíl od pojmenování jeho jednání). Mezi čtyřmi výskyty *cabezonería* nalezneme hned 3 různé české protějšky – 2 z nich **spojené s hlavou**. V následující tabulce si porovnáme jejich frekvence na *ABM* s frekvencemi *cabezonería* a *cabzonada* na *AHM* (dotazy [word="[cC]abezonería.*"] a [word="[cC]abzonada.*"]):

<i>cabezonería</i>	<i>cabzonada</i>	<i>paličatost</i>	<i>tvrdohlavost</i>
231	17	121	604

Tabulka 34: Frekvence slov *cabezonería* a *cabzonada* na *AHM* a jejich českých protějšků na *ABM*

V porovnání s korpusem *Araneum Bohemicum Maius* je frekvence španělského slova *cabezonería* skoro dvakrát vyšší než frekvence českého slova *paličatost*, ale za to výrazně nižší než frekvence slova *tvrdohlavost*. Srovnáme-li

¹³ povaha nebo obvyklé chování tvrdohlavce

pouze španělské výrazy, četnost slova *cabezonería* bude na *AHM* více než 13x vyšší než četnost *cabezonada*. Na *CORPES XXI* najdeme 74 výskytů substantiva *cabezonería*, ale na slovo *cabezonada* zde nenarazíme. Z těchto dvou španělských výrazů se tedy setkáme pravděpodobněji s *cabezonería*, jak jsme si mohli všimnout již u španělských překladů slova *paličatost* na *InterCorpu* (viz předchozí podkapitola).

6.3.14 *Cabezota*

Adjektivum *cabezota* (užívané také jako substantivum) patří mezi hovorové výrazy. Se slovem *cabezón* sdílí významy *tvrdohlavý/umíněný* a *mající velkou hlavu*, více definic však *DLE* (RAE, n.d.) neuvádí, tudíž se dá tvrdit, že termín *cabezón* má širší pole využití. *Velký španělsko-český slovník* ke slovu *cabezota* uvádí definice *palice* (ve smyslu hlava), *hlavoun*, *hlaváč* a *paličák*, *tvrdohlavec* (AV ČR, 1999, str. 356).

Téměř všechny výskyty na *InterCorpu* odpovídají uvedeným slovníkovým definicím, jak se můžeme přesvědčit v tabulce 35, která zobrazuje české protějšky slova *cabezota* na korpusu:

<i>hlava</i>	8
<i>velká hlava</i>	5
<i>paličák</i>	5
<i>veliká hlava</i>	4
<i>hlavoun</i>	2
<i>palice</i>	2
<i>obrovská hlava</i>	1
<i>tvrdohlavý</i>	1
<i>mít tvrdou palici (ser c.)</i>	1
<i>svérázný</i>	1
<i>kotrba</i>	1
<i>maska</i>	1

Tabulka 35: Překlady slova *cabezota* na *InterCorpu*

České překlady na *InterCorpu* mají v 91 % případů **spojitost s hlavou**. 22 výskytů se vztahuje přímo k (velké) hlavě nebo člověku s velkou hlavou a 7 výskytů označuje **umíněného člověka**. Slova odvozená od *hlavy* (*palice*), která

se mezi českými protějšky vyskytují, jsou *hlavoun* a *paličák*. Na jejich frekvence na *ABM* v porovnání s frekvencemi slov *cabezota* a *cabezón/na* na *AHM* (dotazy [word="[cC]abezota.*"] a [word="[cC]abezón"|word="[cC]abezones"|word="[cC]abezona"|word="[cC]abzonas"]) se podíváme v tabulce 36:

<i>cabezota</i>	<i>cabezón/na</i>	<i>hlavoun</i>	<i>paličák</i>
560	1 288	271	197

Tabulka 36: Frekvence slov *cabezota* a *cabezón/na* na *AHM* a jejich českých protějšků na *ABM*

Četnost výskytů slova *cabezota* se na *AHM* nerovná ani polovině frekvence slova *cabezón*. Tuto frekvenční převahu můžeme ověřit i na *CORPES XXI*, kde se poměr *cabezón* : *cabezota* rovná 636 : 280. Tyto výsledky nám potvrzují předpoklad, že slovo *cabezón* má oproti *cabezota* širší pole využití. České protějšky *hlavoun* a *paličák* se na korpusu *Araneum Bohemicum Maius* vyskytují s mnohem nižší frekvencí než *cabezota* a *cabezón/na* na *AHM*. V češtině se tedy v kontextech, kde španělština užívá slov odvozených od *cabeza* (*cabezota*, *cabezón/na*), vyskytují dost často jiné prostředky než slova odvozená od *hlavy*.

6.3.15 *Cabezudo, da*

Stejně definice jako u slova *cabezota* (*tvrdohlavý/umíněný* a *mající velkou hlavu*) najdeme také u adjektiva *cabezudo*, které se s těmito významy dá použít i jako substantivum. Nabývá však také významů *velmi silný, těžký* (o vínu), *maska s velkou hlavou, cípal hlavatý* (druh ryby) a *pulec* (v regionu Aragón) (RAE, n.d.; AV ČR, 1999, str. 356).

Na *InterCorpu* se vyskytuje jen čtyřikrát, a to s následujícími českými protějšky:

<i>obrovitá hlava</i>	1
<i>hlavatý</i>	1
<i>mít velkou hlavu (ser c.)</i>	1
<i>maškara</i>	1

Tabulka 37: Překlady slova *cabezudo, da* na *InterCorpu*

Ve třech výskytech pozorujeme mezi českými překlady označení velké hlavy nebo pojmenování člověka s velkou hlavou – všechny 3 výrazy obsahují slovo *hlava* nebo jsou od něj odvozeny (zvýrazněny **tučně**). Na *InterCorpu* se nevyskytují případy *cabezudo* ve významu *tvrdohlavý*, který jsme objevili ve slovníku.

Jak jsme si mohli všimnout, slova *cabezudo*, *cabezota* a *cabezón* sdílejí své nejfrekventovanější významy (*tvrdohlavý/umíněný* a *mající velkou hlavu*). Tabulka 38 znázorňuje frekvence těchto španělských slov na *CORPES XXI*:

<i>cabezudo</i>	<i>cabezota</i>	<i>cabezón/na</i>
97	280	636

Tabulka 38: Frekvence slov *cabezudo*, *cabezota* a *cabezón/na* na *CORPES XXI*

Slovo *cabezudo* má z této trojice nejnižší četnost výskytů, ačkoliv má ve slovníku více významů než *cabezota* a mezi výsledky na *Araneum Hispanicum Maius* (dotaz [word="[cC]abezudo.*" | word="[cC]abezuda.*"]) nese často i význam *masky s velkou hlavou, která se nosí při příležitosti slavností*. Bezkonkurenčně nejfrekventovanějším je nicméně slovo *cabezón*, které má více než 6x vyšší frekvenci než *cabezudo*.

6.3.16 *Descabesar*

Jako první definice v *DLE* (RAE, n.d.) se nabízí „quitar o cortar la cabeza¹⁴“. Španělsko-český slovník překládá *descabesar* s tímto významem jako *stít* (koho) nebo *useknout hlavu*. K definici *DLE* „cortar la parte superior o las puntas a algo, como a un árbol, a un madero, a un vástago de una planta, etc.¹⁵ (RAE, n.d.) nabízí slovník překlad *odříznout/useknout vršek* (stromů aj.). Spojení *descabesar un sueño* překládá jako *zdřímnout si* (AV ČR, 1999, str. 631).

V následující tabulce 39 jsou zaneseny české překlady slovesa *descabesar* a jejich frekvence na *InterCorpu*:

<i>zdřímnout si (d. un sueño)</i>	3
-----------------------------------	---

¹⁴ odstranit/useknout hlavu

¹⁵ odříznout vršek nebo konce něčeho (stromu, dřeva, stonku rostliny atd.)

<i>podřimovat (d. un sueño)</i>	3
zbavit hlavy	2
<i>schrupnout si (d. un sueño)</i>	1
<i>spát (d. un sueño)</i>	1
<i>dodřímat (d. un sueño)</i>	1
odseknout hlavu	1
přijít o hlavu (pasivum)	1
srazit hlavu	1
stínat hlavu	1
<i>kráglovat</i>	1
urazit hlavu	1
<i>zporážet</i>	1
<i>sklepnout oharek</i>	1
<i>odklepnout</i>	1

Tabulka 39: Překlady slova *descabezar* na *InterCorpu*

Na *InterCorpu* se sloveso *descabezar* vyskytuje v devíti případech ve spojení *descabezar un sueño*, které bývá překládáno jako *zdržimnout si*, *podřimovat*, *schrupnout si* apod. Ve stejném počtu výskytů má sloveso význam *stínání hlavy* a ve zbylých dvou se jedná o *sklepávání oharku z cigarety*. Frekvence spojení *descabezar un sueño* se tedy rovná frekvenci *descabezar* ve významu *useknout hlavu*. 7 českých překladů (35 %) je spojením „**sloveso + hlava v akuzativu**“. Sloveso odvozené od *hlavy*, které by sloužilo jako český protějšek španělského *descabezar*, v češtině neexistuje.

Spojení *srazit/stínat/setnout hlavu* se na českém *InterCorpu* objevují každé jednou a všem koresponduje španělský protějšek *cortar (la) cabeza(s)*. *Urazit hlavu* se zde vyskytuje dvakrát – přeloženo jednou jako *cortar la cabeza* a jednou jako *saltar la cabeza*. Sloveso *descabezar* se tedy pro překlady z češtiny běžně nepoužívá.

Dotaz pro vyhledání slovesa *descabezar* na *AHM* pro závěrečné porovnání v závěru práce byl použit tento: `[word="[dD]escabe[cz].*" & !word="[dD]escabezad.*" & !word="[dD]escabezamiento.*"]` a následně byly připočteny výskyty slovesa pod dotazem pro vyhledání *descabezado*, *da*

([word="[dD]escabezad.*"&!word="[dD]escabezadero.*"&!word="[dD]escabezador.*").

6.3.17 *Descabezado, da*

Adjektivem *descabezado* se označuje *člověk, který přišel o rozum, nebo člověk roztržitý a zapomnětlivý* (RAE, n.d.). Používá se samozřejmě také ve významu *bez hlavy*, ale i přeneseně jako *zmatený, nesmyslný*. Španělsko-český slovník udává definici *ztřeštěný, bezhlavý, pošetilý, ztřeštěnec* (AV ČR, 1999, str. 631). V tomto případě se španělština s češtinou shodují, protože i v českém jazyce lze adjektivum *bezhlavý* užit v některých kontextech jako *nepromyšlený, neuvážený, ukvapený, nesmyslný, zmatený* (Havránek, 1971).

Tabulka 40 zobrazuje všech 12 překladů výskytů slova *descabezado* na *InterCorpu*:

<i>bezhlavý</i>	7
<i>bez hlavy</i>	2
<i>s useknutou hlavou</i>	1
<i>nesmyslný</i>	1
<i>ztřeštěný</i>	1

Tabulka 40: Překlady slova *descabezado, da* na *InterCorpu*

5/6 výskytů je buď **odvozeno od hlavy nebo obsahuje slovo hlava**. Ve dvou případech se adjektivum *bezhlavý* pojí s *míjením/krokem času* a objevuje se tak ve svém přeneseném významu *ukvapený/zmatený*. Ostatní výskyty obsahující *hlavu* mají původní význam *bez hlavy*.

Vzhledem ke shodným významům odvozených slov *descabezado* a *bezhlavý* se nabízí porovnat frekvence jejich užívání. Na korpusu *AHM* (dotaz [word="[dD]escabezad.*"&!word="[dD]escabezadero.*"&!word="[dD]escabezador.*"] + odečtení výskytů slovesa *descabesar*) nalezneme výskyty adjektiva *descabezado* 226. Tato frekvence se téměř shoduje s frekvencí českého adjektiva *bezhlavý* na *Araneum Bohemicum Maius* (234). Oba jazyky tedy využívají tato slova stejně často.

6.3.18 *Descabezador*

Na *InterCorpu* se objevuje ojedinělý výskyt substantiva *descabezador*, jenž se nenachází ani v *Diccionario de la lengua española*, ani ve *Velkém španělsko-českém slovníku*, a dokonce ani v korpusu *Araneum Hispanicum Maius*. Na *CORPES XXI* se vyskytuje dvakrát.

Do češtiny je na *InterCorpu* přeloženo jako *viník*, bližší analýzu však nelze poskytnout z důvodu nedostatku výskytů na korpusech a absence ve slovnících.

6.3.19 *Encabezado, da*

Substantivum *encabezado* používané v americké španělštině znamená *novinový titulek* (RAE, n.d.). Španělsko-český slovník (AV ČR, 1999, str. 728) k tomuto významu přidává také *záhlaví (kapitoly)* a adjektivum *encabezado/da* překládá jako *vedený (por u.p. – kým)*. Co se týče frekvence z hlediska slovních druhů, na *CORPES XXI* převažuje substantivum nad adjektivem (307 : 31).

Na *InterCorpu* čítá toto slovo 66 výskytů. Tabulka 41 zaznamenává jeho překlady do češtiny:

<i>v čele s (e. por)</i>	30
<i>vedený</i>	8
<i>záhlaví</i>	4
<i>vést</i>	3
<i>oslovení</i>	3
<i>stát/být v záhlaví (estar e. por)</i>	2
<i>titulek</i>	2
<i>velet</i>	1
<i>kráčet v čele</i>	1
<i>předsedat</i>	1
<i>za (e. por)</i>	1
<i>začínat</i>	1
<i>nadepsaný</i>	1
<i>úvodní věta</i>	1
<i>napsat do záhlaví</i>	1
<i>uveden</i>	1

<i>nadpis</i>	1
<i>pod (e. por algo)</i>	1
<i>nadepsat (ponerle un e.)</i>	1
<i>mnohastupňové (pivo)</i>	1
slovo nezahrnuto v překladu	1

Tabulka 41: Překlady slova *encabezado, da* na *InterCorpu*

Jak vidíme v tabulce, 45 % výskytů je v češtině přeloženo jako *v čele s* (*encabezado/da por*), 68 % z celkového počtu je užito ve významu *vedený někým*. Všechny zbývající výskyty (kromě dvou) mají význam *začátek textu*. U těchto dvou významů jsou nejčastější českými protějšky *v čele* a *záhlaví*. **Spojitosť s hlavou** má celkem 58 % všech výskytů.

Španělské protějšky spojení *v čele* prozkoumáme na českém *InterCorpu* pod dotazem [lemma="v"][lemma="čelo"]:

<i>al frente (de)</i>	9
<i>cabecera (de la mesa)</i>	3
<i>encabezar</i>	3
<i>presidir</i>	3
<i>en el cabezal</i>	2
<i>en cabeza de</i>	2
<i>a la cabeza</i>	1
<i>en la frente</i>	1
<i>el asiento de honor</i>	1
<i>delante</i>	1
slovo v překladu nezahrnuto	4

Tabulka 42: Překlady spojení *v čele* na *InterCorpu*

Při zpětné analýze pozorujeme, že 70 % španělských překladů spojení *v čele* má **spojitosť se slovy *cabeza* nebo *frente* (čelo)**. Substantivum/adjektivum *encabezado* se mezi španělskými protějšky neobjevuje ani jednou, za to zde narazíme na 3 výskyty slovesa *encabezar*. Ve španělských překladech se vyskytují

také již analyzovaná slova *cabecera* a *cabezal*, a ve třech případech je *v čele* přeloženo přímo jako *v hlavě* (*a la/en cabeza*) – samotné slovo *hlava* používá i čeština v některých kontextech ve významu *v čele* (např. *hlava státu, skupiny*).

Analýza frekvencí výskytů slova *encabezado/da* a slovesa *encabezar* je na korpusu *Araneum Hispanicum Maius* neproveditelná v důsledku příliš vysokého množství výskytů (pod dotazem [word="[eE]ncabezad.*"] vyhledá *AHM* přes 15 tisíc výskytů). České spojení *v čele* však jejich frekvenci převyšuje skoro dvojnásobnou frekvencí (30 096 výskytů).

6.3.20 *Encabezar*

Toto verbum nese hned několik významů. Jak *DLE*, tak *Velký španělsko-český slovník* uvádí definice *zapsat, nanést (do daňového seznamu); zahájit (subskripci); nadepsat, napsat/říct úvodem; vést, být v čele a alkoholizovat* (RAE, n.d.; AV ČR, 1999, str. 728).

V tabulce 43 jsou zaneseny překlady slovesa *encabezar* zaznamenané na *InterCorpu* (60 výskytů):

<i>vést</i>	8
<i>postavit se do čela</i>	7
<i>jít v čele</i>	6
<i>v čele</i>	5
<i>stát v záhlaví</i>	4
<i>stát v čele</i>	4
<i>kráčet v čele</i>	3
<i>v záhlaví</i>	3
<i>zahájit</i>	3
<i>pronést (přípitek)</i>	2
<i>ocitnout se v čele</i>	1
<i>stát se pokračovatelem a hlavou (rodu)</i>	1
<i>vydat se v čele</i>	1
<i>jet v čele</i>	1
<i>stát se vůdčí osobností</i>	1
<i>ujmout se vedení</i>	1

<i>oslovit v úvodu</i>	1
<i>být na prvním místě (v seznamu)</i>	1
<i>uvést v záhlaví</i>	1
<i>nadepsat</i>	1
<i>otevírat (kapitolu)</i>	1
<i>začít</i>	1
<i>sloužit (mši)</i>	1
<i>připojit</i>	1
<i>být prvním bodem (programu)</i>	1

Tabulka 43: Překlady slova *encabezar* na *InterCorpu*

Jak můžeme sledovat v tabulce, ve skoro polovině výskytů (47 %) využívají čeští překladatelé spojení „(sloveso +) v čele/do čela“. V 57 % se v českých překladech objevuje **spojitost s hlavou**. Stejně jako u předchozího slova *encabezado/da*, i u slovesa *encabezar* převyšuje frekvence výskytů ve významu **vést** (65 %) frekvenci výskytů ve významu **nadepsat** (20 %).

Čeština pro tyto kontexty sloveso odvozené od *hlavy* nemá, a proto si k překladu slova *encabezar* dopomáhá různými slovními spojeními, případně jinými slovesy, jak pozorujeme v tabulce.

6.3.21 *Encabezamiento*

Encabezamiento, podstatné jméno odvozené od slovesa *encabezar*, označuje zpravidla *záhlaví* nebo *úvodní slovo*, *úvodní/zahajovací formule* (AV ČR, 1999, str. 728) („Conjunto de las palabras con que, según fórmula, se empieza un documento. Aquello que, como advertencia o en otro concepto, se dice al principio de un libro o escrito de cualquier clase.“¹⁶; RAE, n.d.). *DLE* i *Velký španělsko-český slovník* uvádějí i další definice méně častých významů, nicméně na *InterCorpu* se setkáme pouze s výše zmíněnými. Překlady výskytů z *InterCorpu* jsou zobrazeny v tabulce 44:

<i>záhlaví</i>	6
----------------	---

¹⁶ Skupina slov, kterými se podle vzorce začíná dokument. To, co je uvedeno na začátku knihy nebo spisu jako upozornění nebo za jiným účelem.

<i>úvod</i>	1
<i>začátek</i>	1
<i>oslovit</i>	1
<i>oznámení s titulem</i>	1
<i>označení</i>	1
<i>oslovení</i>	1

Tabulka 44: Překlady slova *encabezamiento* na *InterCorpu*

Jak ukazuje tabulka, všechny výskyty na *InterCorpu* mají význam *záhlaví* nebo *úvodní slovo*. Polovině výskytů koresponduje český protějšek *záhlaví* – slovo **odvozené od hlavy** a definované *Slovníkem spisovného českého jazyka* jako *horní část písemnosti nebo tiskovin* nebo *část, oddíl knihy nebo nějaké písemnosti*. Dále může označovat také *týl* nebo *část předmětu (lůžka, hrobu ap.), kam se zpravidla klade hlava* (Havránek, 1971). Španělské překlady slova *záhlaví* na *InterCorpu* jsou zaneseny v tabulce 45:

<i>monograma</i>	2
<i>cabecera</i>	1
<i>acerca de</i>	1

Tabulka 45: Překlady slova *záhlaví* na *InterCorpu*

Ani jeden výskyt slova *záhlaví* není na *InterCorpu* přeložen jako *encabezamiento*; z již analyzovaných výrazů se zde jednou objevuje *cabecera*.

Porovnáme-li četnost výskytů slov *encabezamiento* a *záhlaví*, zvítězí český výraz. *Araneum Bohemicum Maius* zaznamenává 3 534 výskytů slova *záhlaví*, což je více než trojnásobek výskytů slova *encabezamiento* (dotaz [word="[eE]ncabezamiento.*"] na *Araneum Hispanicum Maius* (950 výskytů).

7. Závěr

7.1 Shrnutí analýzy *cabeza/hlava* ve složených slovech

Tabulka 46 nabízí porovnání frekvencí složených slov obsahujících slovo *cabeza* (popříp. *testa*) na *InterCorpu* v subkorpusu tvořeném španělskými originály a na korpusu *Araneum Hispanicum Maius*. Dále je v ní zaznamenán český protějšek složeného slova a jeho frekvence na korpusu *Araneum Bohemicum Maius*. Relevantní české protějšky jsme určili na základě analýz jednotlivých slov. Ve většině případů se jedná o nejčastější český překlad na *InterCorpu*. V případech, kdy se slovo v *InterCorpu* nevyskytuje, jsme jeho protějšek zvolili na základě slovníkového překladu, případně jsme navrhli jiný na základě doslovného překladu složeniny.

	<i>InterCorp</i>	<i>AHM</i>	Český protějšek	<i>ABM</i>
<i>cabeciduro, ra</i>	1	4	<i>tvrdohlavý</i>	1 767
<i>testarudo, da</i>	64	646	<i>tvrdohlavý</i>	1 767
<i>testarudez</i>	16	135	<i>tvrdohlavost</i>	604
<i>testarudamente</i>	0	18	<i>tvrdohlavě</i>	649
<i>cabezahueca(s)</i>	1	13	<i>dutohlav</i>	23
<i>cabizbajo, ja</i>	102	671	<i>se sklopenou hlavou</i>	246
<i>cortacabezas</i>	1	11	<i>hrdlořez</i>	318
<i>reposacabezas</i>	2	304	<i>opěrka hlavy</i>	818
<i>rompecabezas</i>	40	2 601	<i>hlavolam</i>	2 595

Tabulka 46: Frekvence složených slov v korpusech *InterCorp*, *AHM* a *ABM*

Z analýzy *cabeza/hlava* ve složených slovech vyplývá, že ve dvou třetinách případů existuje tatáž či velmi podobná složenina jak ve španělštině, tak v češtině.

Česká kompozita obsahující slovo hlava jsou v tabulce zvýrazněna tučně.

V případě dvojice *cortacabezas/hrdlořez* sice čeština neodvozuje od hlavy jako španělština, nicméně spojitost s hlavou je zde zřejmá.

Ve zbylých dvou případech (*cabizbajo*, *cortacabezas*) si čeština kvůli absenci obdobných složenin musí vypomoci slovními spojeními, které ale slovo *hlava* taktéž obsahují (*se sklopenou hlavou*, *opěrka hlavy*).

Z analýzy lze vyvodit takový závěr, že v oblasti španělských a českých kompozit obsahujících slovo *cabeza/hlava* můžeme mezi španělštinou a češtinou pozorovat zřetelné podobnosti. Přestože všem španělským kompozitům nekoresponduje český ekvivalent v podobné podobě, stejně je tomu i v opačném případě – například českým kompozitům *svéhlavý* (*svéhlavost*, *svéhlavec*), *holohlavý* (*holohlavost*), *hlavonožec* ve španělštině také nekoresponduje slovo složené z *cabeza* (podle česko-španělského slovníku; Dubský & Rejzek, 2007, str. 121, 127, 566).

7.2 Shrnutí analýzy slov odvozených od *cabeza/hlava*

Tabulka 47 nabízí porovnání frekvencí slov odvozených od *cabeza* na *InterCorpu* v subkorpusu tvořeném španělskými originály a na korpusu *Araneum Hispanicum Maius*. Dále zaznamenává český protějšek španělského slova a jeho frekvenci na korpusu *Araneum Bohemicum Maius*. Relevantní české protějšky jsme určili na základě analýz jednotlivých slov. Ve většině případů se jedná o nejčastější český překlad na *InterCorpu*. V případech, kdy se v překladech na *InterCorpu* nevyskytuje žádné slovo odvozené od *hlavy*, jsme protějšek zvolili na základě slovníkového překladu.

	<i>InterCorp</i>	<i>AHM</i>	Český protějšek	<i>ABM</i>
<i>cabeceada</i>	2	7	-	-
<i>cabeceador, ra</i>	1	26	hlavičkář	160
<i>cabecear</i>	81	805	-	-
<i>cabeceo</i>	12	154	-	-
<i>cabecero, ra</i>	152	14 224	-	-
<i>cabecilla</i>	37	1 872	<i>náčelník</i>	-
<i>cabezada</i>	22	223	-	-
<i>cabezal</i>	7	1 526	podhlavník	246
<i>cabezazo</i>	42	1 325	hlavička	-
<i>cabezo</i>	8	524	-	-
<i>cabezón, na</i>	31	1 288	hlavoun	271
<i>cabazonada</i>	5	17	<i>paličatost</i>	121
<i>cabzonería</i>	4	231	<i>paličatost</i>	121

<i>cabezota</i>	32	560	<i>hlavoun</i>	271
<i>cabezudo, da</i>	4	533	<i>hlavatý</i>	688
<i>descabezar</i>	20	255	-	-
<i>descabezado, da</i>	12	226	<i>bezhlavý</i>	234
<i>descabezador</i>	1	-	-	-
<i>encabezado, da</i>	66	-	<i>v čele</i>	30 096
<i>encabezar</i>	60	-	-	-
<i>encabezamiento</i>	12	950	<i>záhlaví</i>	3 534

Tabulka 47: Frekvence odvozených slov v korpusech *InterCorp*, *AHM* a *ABM*

Více než polovině výskytů španělských slov odvozených od *cabeza* nekorespondují v češtině takové protějšky, které by byly odvozené od *hlavy*, a zároveň by postihovaly alespoň většinu významů španělského výrazu. Takových protějšků jsme v analýze mezi překlady 21 španělských odvozenin objevili pouze 8 (označeny **tučně**).

České odvozené slovo nese mnohdy pouze jeden z významů španělského slova, tudíž se s ním sémanticky neshoduje a nelze ho považovat za plnohodnotný protějšek. V českých překladech se tak běžně objevuje široká škála protějšků, které jsou často spojeními obsahujícími přímo slovo *hlava*, avšak odvozené od něj nejsou.

Při analýze odvozených slov jsme našli také výrazy, které nejsou odvozeny od *hlavy*, ale bezprostředně s ní souvisejí. Jako příklad můžeme uvést slovo *palice* a od něj odvozené *paličatost*, nebo *čelo* (spojení *v čele*) a od něj odvozené *náčelník*.

Z analýzy vyplývá, že španělským slovům odvozeným od *cabeza* v nejvíce případech nekoresponduje české slovo odvozené od *hlava*, ale jiný výraz. Na druhou stranu, i čeština obsahuje množství slov odvozených od *hlavy*, kterým nekoresponduje španělská odvozenina od *cabeza* – např. *hlaveň*, *hlavice*, *hlávka* (*hlávkový*), *hlavní* (*hlavně*), *úhlavní*, *pohlavek* (etymologický slovník je označuje za odvozeniny od *hlavy* a v česko-španělském slovníku se mezi jejich překlady neobjevují slova odvozená od *cabeza*; Machek, 2010, str. 166, 167; Dubský & Rejzek, 2007, str. 121, 393, 605).

7.3 Sémantické pole slova *cabeza/hlava*

Slova spojená s hlavou užíváme v řadě kontextů a možná i bez toho, aniž bychom si uvědomovali jejich etymologii a souvislost s hlavou. Pomocí analýzy jsme objevili různá sémantická pole, která mívají slova (složená a odvozená) spojená s hlavou.

Řada z nich bývá užívána pro charakteristiku (vnitřní i vnější) osob (příp. zvířat, věcí a abstraktních pojmů) – týkají se povahy a s ní spojeného jednání (*tvrdohlavý, bezhlavý, testarudo, cabezonada, cabezonería, cabezahuecas, ...*), nebo vzhledu, nejčastěji ve smyslu *mající velkou hlavu* (*hlavoun, hlavatý, bezhlavý, cabezón, cabezota, cabezudo, descabezado, ...*).

Další sémantické pole slova *cabeza/hlava* se týká myšlení, přemýšlení, které se s hlavou úzce pojí kvůli této funkci mozku, jež je přenášena na celou hlavu (*hlavolam, rompecabezas, cabezahuecas, ...*).

Některá slova spojená s hlavou se týkají nábytku a souvisejí s pozicí, kterou na nábytku zaujímá hlava. Běžně se v obou jazycích pojmenovává část lůžka/sedadla, na kterou se pokládá hlava, slovem spojeným s hlavou (*podhlavník, cabecera, cabezal, reposacabezas, ...*).

Další sémantické pole slova *cabeza/hlava* se týká významu, který je hlavě přiřazován. Hlava bývá mnohdy považována za nejdůležitější část těla, a tudíž i pojmy, které s ní souvisejí, často označují něco důležitého, nepostradatelného, nejvýznamnějšího (*hlavní, hlavice, v čele, hlava státu, encabezar, cabezal, cabecilla, ...*).

Významné sémantické pole slova *cabeza/hlava* se týká také pohybu hlavy. Značné množství slov spojených s hlavou pojmenovává usínání či spánek (*cabecear, cabeceo, cabeceada, ...*). Pojmenování pohybu, který hlavou vykonává usínající/spící člověk, se pak přenáší i na objekty (např. *kolébání lodi = cabeceada*). Setkali jsme se ale i s pojmy označujícími jiný pohyb vykonávaný hlavou (*hlavička, cabecear, cabezazo, cabizbajo, cabeceador, ...*).

Jak jsme zjistili, sémantická pole slova *cabeza/hlava* ve španělštině a češtině jsou různorodá a se slovy spojenými s hlavou se můžeme setkat ve velkém množství kontextů a s rozličnými významy. Většina sémantických polí slova *cabeza* odpovídá sémantickým polím slova *hlava* v češtině. Výjimkou je sémantické pole týkající se pohybu hlavy – to je ve španělštině spojeno s hlavou výrazně více než

v češtině (*cabecear, cabeceo, cabeceada, cabezazo, cabizbajo, cabeceador, ...*). V ostatních případech jsme však pozorovali nápadné podobnosti mezi španělštinou a češtinou. Došli jsme tedy k závěru, že různé konceptuální metafory spojené s hlavou jsou víceméně univerzální napříč těmito jazyky.

Résumé

Tato práce zkoumá lexikální a sémantické pole slova *cabeza/hlava* ve španělském a českém jazyce. Úvodní teoretické kapitoly se věnují kognitivní lingvistice, frazeologii a slovtvorbě.

Kapitola 2 nahlíží na pojetí lidského těla z oblasti kognitivní lingvistiky a zdůrazňuje vliv tělesnosti na naše myšlení a jazyk. Definujeme v ní pojmy související s užíváním slov či frazémů na základě obrazných pojmenování (metafora, metonymie, synekdocha). V kapitole 3 jsme se krátce zastavili u frazeologie, konkrétně somatické, která zkoumá frazémy a frazeologická spojení obsahující názvy částí těla. Ačkoliv oblast frazeologická s tématem práce úzce souvisí, na hlubší analýzu této problematiky nám bohužel nezbyl prostor.

Čtvrtá kapitola nás provází tématem slovtvorby ve španělštině a v češtině. Porovnává, jak oba jazyky pohlížejí na své nejčastější slovtvorné procesy, derivaci a kompozici. Tyto procesy jsou pro praktickou část naší práce (6. kapitola) zásadní, jelikož ta se zaměřuje na španělské a české složeniny a odvozeniny související s hlavou. V praktické části jsme nejprve vyhledali tato španělská kompozita a deriváty na paralelním korpusu *InterCorp* a zanalyzovali jsme jejich české protějšky v zarovnaném českém korpusu. Slova jsme zkontrolovali ve španělském, českém a španělsko-českém/česko-španělském slovníku, abychom porovnali jejich sémantická pole. Pokud to bylo možné, provedli jsme zpětnou analýzu, abychom zjistili, jak je český protějšek překládán zpět do španělštiny.

Na základě korpusové analýzy jsme dospěli k závěru, že sémantická pole španělského slova *cabeza* a českého slova *hlava* se ve většině případů překrývají. Těmito případy jsou slova spojená s hlavou týkající se vnitřní/vnější charakteristiky (převážně) osob a jejich jednání (např. *tvrdohlavý, hlavoun, cabezonería, cabezón*), sémantické pole slova *cabeza/hlava* týkající se myšlení a přemýšlení (např. *hlavolam, rompecabezas, cabezahuecas*), nebo označení části nábytku, na kterou se klade hlava (např. *podhlavník, cabecera, reposacabezas*). V neposlední řadě je třeba zmínit sémantické pole týkající se důležitosti nebo nepostradatelnosti, které jsme taktéž objevili v obou jazycích (např. *hlavní, v čele, encabezar, cabecilla*). Kompozita a odvozeniny označující pohyb hlavy (nejčastěji, avšak ne pouze při usínání) jsme zaznamenali ve větší míře ve španělštině než v češtině (např. *cabecear, cabeceo, cabezazo, cabizbajo*).

Ačkoliv jsme v analýze ne vždy našli vhodný český protějšek pro španělské kompozitum či odvozeninu a naopak, prozkoumáním jednotlivých sémantických polí slov *cabeza* a *hlava* jsme se přesvědčili, že v užívání slov spojených s hlavou jsou si španělština s češtinou velmi blízké.

Resumen

Esta tesis examina el campo lexical y semántico de la palabra *cabeza/hlava* en español y checo. Los capítulos de introducción se dedican a la lingüística cognitiva, la fraseología y la formación de palabras (morfología derivativa/léxica).

El segundo capítulo observa el concepto del cuerpo humano desde el punto de vista de la lingüística cognitiva, y resalta la influencia de la fisicalidad sobre nuestro pensamiento y lengua. Definimos allí los términos vinculados con el uso de palabras o expresiones idiomáticas basadas en denominaciones figurativas (metáfora, metonimia, sinécdoque). En el capítulo 3 hablamos un poco sobre la fraseología, en concreto, sobre la fraseología somática, que examina los modismos y las unidades fraseológicas que contienen los nombres de las partes del cuerpo humano. Aunque el ámbito fraseológico está estrechamente relacionado con el tema de la tesis, no nos quedó espacio para un análisis más profundo de esta problemática.

El cuarto capítulo nos presenta el tema de la formación de palabras en español y checo. El capítulo compara cómo los dos idiomas ven sus procesos de formación de palabras más frecuentes: la derivación y la composición. Estos procesos son fundamentales para la parte práctica de nuestra tesis (sexto capítulo), que enfoca los compuestos y derivados vinculados con *cabeza* en español y checo. Para la parte práctica hemos encontrado los compuestos y derivados españoles en el corpus paralelo llamado *InterCorp* y hemos analizado las traducciones checas en el mismo corpus. A continuación, hemos consultado las palabras en un diccionario español (*DLE*), checo (*SSJČ*) y español-checo/checo-español para comparar sus campos semánticos. Siempre que era posible, hemos hecho un análisis de las traducciones checas para averiguar cómo se traduce al español la palabra checa correspondiente en el corpus al compuesto/derivado español.

Basándonos en el análisis del corpus, hemos concluido que los campos semánticos de la palabra española *cabeza* y la palabra checa *hlava* coinciden en la mayoría de los casos. Entre estos casos podemos mencionar las palabras relacionadas con la cabeza que se refieren a las características internas/externas de personas (eventualmente animales, cosas...) y su comportamiento (p.ej.: *tvrdohlavý, hlavoun, cabezonería, cabezón*); el campo semántico referido al pensamiento (p.ej.: *hlavolam, rompecabezas, cabezahuecas*); o denominación de la

parte de un mueble donde se pone la cabeza (p.ej.: *podhlavník, cabecera, reposacabezas*). A continuación, hay que mencionar otro campo semántico esencial que hemos detectado en ambas lenguas: el que se refiere a la importancia o imprescindibilidad. La cabeza suele ser considerada la parte principal del cuerpo (humano o animal), y por eso, se utilizan las palabras vinculadas con la cabeza para denominar algún elemento cuya existencia y función es significativa, imprescindible o de mayor importancia (p.ej.: *hlavní, v čele, encabezar, cabecilla*). Los compuestos y derivados que denotan el movimiento de la cabeza (con mayor frecuencia, pero no exclusivamente, cuando uno se va durmiendo de pie o sentado) los observamos en mayor medida en español que en checo (p.ej.: *cabecear, cabeceo, cabezazo, cabizbajo*).

En esta tesis hemos comprobado que los campos semánticos de la palabra *cabeza/hlava* en español y checo son diversos y que las palabras relacionadas con la cabeza las podemos encontrar en cantidad de contextos y con varios significados. Aunque en nuestro análisis a veces no hemos logrado encontrar una palabra checa que correspondiera al compuesto o derivado español y que se pudiera usar en la traducción de la expresión española y viceversa, al examinar los diferentes campos semánticos de las palabras *cabeza* y *hlava*, hemos descubierto que el español y el checo se parecen mucho en lo que se refiere al uso de las palabras vinculadas con la cabeza.

La mayoría de los campos semánticos de la palabra *cabeza* que hemos examinado corresponde a los campos semánticos de la palabra *hlava*. La única excepción es el campo semántico referido al movimiento de la cabeza – este campo es mucho más asociado con la cabeza en español que en checo (como vemos en los ejemplos siguientes, cuyas traducciones al checo a menudo no son compuestos o derivados de la palabra *hlava*: *cabecear, cabeceo, cabeceada, cabezazo, cabizbajo, cabeceador*). Sin embargo, en todos los otros casos hemos observado ostensibles similitudes entre el español y el checo.

Al fin y al cabo, hemos concluido que las distintas metáforas conceptuales relacionadas con la cabeza son más o menos universales en las dos lenguas examinadas. Es decir, los modos de percibir el mundo, que influyen sobre nuestro pensamiento e idioma, son parecidos entre los hablantes de la lengua española y la lengua checa.

Bibliografie

- Adam, R. (2019). *Gramatické rozborý češtiny*. Charles University in Prague, Karolinum Press.
- Akademie věd České republiky (1999). *Velký španělsko-český slovník. Díl I, A-H*. Praha: Academia.
- Bozděchová, I. (2017). KOMPOZICE. In: P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupný 5. 5. 2023 z <https://www.czechency.org/slovník/KOMPOZICE>
- Brenzinger, M. & Kraska-Szlenk, I. (2014). *The Body in Language: Comparative Studies of Linguistic Embodiment*. Leiden: Brill.
- Cvrček, V. & Richterová, O. (Eds.) (2015). cnk:aranea. *Příručka ČNK*. Dostupné 21. 4. 2023 z <http://wiki.korpus.cz/doku.php?id=cnk:aranea&rev=1434626518>
- Čermák, F. (2007). *Frazeologie a idiomatika česká a obecná. Czech and General Phraseology*. Praha: Karolinum.
- Čermák, F., Holub, J., Hronek, J., Churavý, M., Machač, J. & Trnková A. (1994) *Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výrazy slovesné. A-P*. Praha: Academia.
- Dubský, J. & Rejzek, V. (2007). *Španělsko-český a česko-španělský slovník*. Voznice: Leda.
- Gibbs, R. (2017). Embodiment. In: B. Dancygier (Ed.), *The Cambridge Handbook of Cognitive Linguistics* (Cambridge Handbooks in Language and Linguistics, 449-462). Cambridge: Cambridge University Press.
- Havránek, B. (1971). *Slovník spisovného jazyka českého*. Praha: Academia. Dostupné z <http://ssjc.ujc.cas.cz/>
- Kubarth, H. & Varela, F. (1994). *Diccionario fraseológico del español moderno*. Madrid: Gredos.
- Machek, V. (2010). *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: NLN.
- Nebeská, I. (2005). Člověk ve světě a v jazyce: Metafora a metaforičnost. In: I. Vaňková, I. Nebeská, L. Saicová Římalová & J. Pacovská, *Co na srdci, to na jazyku: kapitoly z kognitivní lingvistiky* (93-106). Praha: Karolinum.

- Real Academia Española & Asociación de Academias de la Lengua Española (2009). *Nueva gramática de la lengua española*. Espasa. Dostupné 4. 5. 2023 z <http://www.rae.es>
- Real Academia Española (n.d.). *Diccionario de la lengua española* (23^a ed.).
- Sojka, P. (2022). *Učebnice české morfologie s cvičebnicí pro studující bohemistiky a příbuzných oborů*. Charles University in Prague, Karolinum Press.
- Stehlík, P. (2016). *Problém delimitace některých slovotvorných postupů a prostředků ve španělštině: Vol. Vydání první*. Masarykova univerzita.
- Vaňková, I. (2005). *Kognitivní lingvistika, řeč a poezie (Předběžné poznámky)*. Česká Literatura, 53(5), 609–636.
- Vaňková, I. (2005). Různá témata – různé metody: Srdce to lidské (K jazykovému obrazu srdce v češtině). In I. Vaňková, I. Nebeská, L. Saicová Římalová & J. Pacovská, *Co na srdci, to na jazyku: kapitoly z kognitivní lingvistiky* (247-264). Praha: Karolinum.
- Wagner, R. (2017). KOMPOZICE. In: P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupný 5. 5. 2023 z <https://www.czechency.org/slovník/KOMPOZICE>
- Ziková, M. (2017). VNĚJŠÍ KOMPOZITUM. In: P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupný 5. 5. 2023 z [https://www.czechency.org/slovník/VNĚJŠÍ KOMPOZITUM](https://www.czechency.org/slovník/VNĚJŠÍ_KOMPOZITUM)

Korpusy:

- Benko, V. (2015). *Araneum Bohemicum Maius, verze 15.04*. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. Dostupný 17. 4. 2023 z <http://www.korpus.cz>
- Benko, V. (2015). *Araneum Hispanicum Maius, verze 15.04*. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. Dostupný 13. 3. 2023 z <http://www.korpus.cz>
- Čermák, P. & Vavříň, M. (2020). *Korpus InterCorp – španělština, verze 13 z 1. 11. 2020*. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. Dostupný 16. 11. 2023 z <http://www.korpus.cz>
- Čermák, P., Vavříň, M. & Zasina, A. J. (2022) *Korpus InterCorp – španělština, verze 15 z 11. 11. 2022*. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. Dostupný 25. 4. 2023 z <http://www.korpus.cz>

- Real Academia Española (n.d.). *Banco de datos (CORPES XXI)*. Corpus del Español del Siglo XXI. Dostupné 27. 4. 2023 z <http://www.rae.es>
- Rosen, A., Vavřín, M. & Zasina, A. J. (2020). *Korpus InterCorp – čeština, verze 13 z 1. 11. 2020*. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. Dostupný 16. 11. 2023 z <http://www.korpus.cz>
- Rosen, A., Vavřín, M. & Zasina, A. J. (2022). *Korpus InterCorp – čeština, verze 15 z 11. 11. 2022*. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. Dostupný 25. 4. 2023 z <http://www.korpus.cz>